

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü

metinler ve temel bilgiler

Yayına Hazırlayan:
Yunus Arıkan
REC Türkiye, İklim Değişikliği Proje Yöneticisi

2. Basım
Ağustos 2006, Ankara

BÖLGESEL ÇEVRE MERKEZİ
REC Türkiye

REC Türkiye'nin 2004-2006 Yılı çalışmaları
Avrupa Komisyonu'nun finansal
desteği ile gerçekleştirilmektedir.

Bu yayını Defra'nın finansal desteği ile
gerçekleştirilmektedir.

REC Türkiye Hakkında

Orta ve Doğu Avrupa için Bölgesel Çevre Merkezi (REC), 1990 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Komisyonu ve Macaristan tarafından kurulmuş bağımsız uluslararası bir kuruluştur. Bugün, tarafsız ve kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olarak çalışan REC'in hukuki temeli, 28 ülkenin hükümetleri ve Avrupa Komisyonu tarafından imzalanmış bir "Şart"a dayanmaktadır.

REC, sürdürülebilir kalkınmanın çeşitli alanlarında çalışarak, paydaşlara çevre politikaları, biyolojik çeşitlilik, iklim değişikliği, yenilenebilir enerji, çevresel bilgi ve atık yönetimi gibi konularda etkin çözümler üretmeleri için destek vermektedir.

REC'in en yeni ülke ofisi 2004 yılında Türkiye'de resmi olarak faaliyete geçmiştir. REC'in misyonu ile uyumlu olarak, REC Türkiye'nin misyonu, kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları (STK'lar), iş dünyası ve diğer çevresel paydaşlar arasında işbirliğini destekleyerek ve çevresel bilgi paylaşımıyla karar alma süreçlerine halkın katılımı sağlayarak Türkiye'nin çevre sorunlarını çözmesine yardımcı olmaktır. REC Türkiye, ortak sorunları çözmelerini sağlamak amacıyla bütün paydaşları bir araya getirerek bir katalizör görevi üstlenmekte ve çevre konularında etkin işbirliklerini teşvik etmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından sağlanan mevcut mali yardım çerçevesinde ülke ofisinin genel amacı ise, Türkiye'nin çevre konusunda hukuki, kurumsal, teknik ve yatırım alanlarına yönelik kapasitesini güçlendirmek, böylelikle AB çevre müktesebatının etkili bir şekilde uygulanması sürecini hızlandırmaktır.

Bu yayının ilk baskısı REC Türkiye tarafından yürütülen İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ALANINDA HÜKÜMET VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ KAPASİTESİNİN GELİŞTİRİLMESİ PROJESİ (İKLİM - KAPGEP) kapsamında İngiltere Çevre, Gıda ve Kırsal İşler Bakanlığı (DEFRA) Avrupa için Çevre Fonu desteğiyle gerçekleştirilmiştir.

Basım Tarihi:
Ağustos 2006, Ankara, Türkiye

Bu raporun basımı "REC'in Türkiye'ye Açılması" projesi kapsamında Avrupa Komisyonu'nun mali desteği ile gerçekleştirilmiştir. Ancak, raporun içeriği hiçbir şekilde Avrupa Komisyonu'nun resmi görüşlerini yansıtırarak algılanmamalıdır.

Bu yayının hiçbir kısmı herhangi bir formda izin alınmadan satılamaz ya da satılmak için çoğaltılamaz.

Yayıncı:
Bölgesel Çevre Merkezi REC Türkiye
İlkbahar Mahallesi, 15.Cadde 296.sokak No:8 06550 Yıldız Çankaya, Ankara-Türkiye
Tel: +90 (312) 491 95 30 • Faks: +90 (312) 491 95 40
E-posta: info@rec.org.tr • Web sitesi: www.rec.org.tr

Tasarım ve Baskı:
İris İletişim Çözümleri, Ankara

İçindekiler	3
Önsöz	5
I. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi	7
1. Madde: Tanımlar	9
2. Madde: Amaç	10
3. Madde: İlkeler	10
4. Madde: Yükümlülükler	11
5. Madde: Araştırma ve Sistematik Gözlem	15
6. Madde: Öğretim, Eğitim ve Kamuoyu Bilinçlendirilmesi	16
7. Madde: Taraflar Konferansı	16
8. Madde: Sekreteryaya	18
9. Madde: Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı	19
10. Madde: Yürütme Yardımcı Organı	19
11. Madde: Mali Düzenek	20
12. Madde: Uygulamayla İlgili Bilginin İletişimi	21
13. Madde: Uygulamaya İlişkin Soruların Karara Bağlanması	22
14. Madde: Anlaşmazlıkların Çözümü	22
15. Madde: Sözleşmeye Değişiklikler	23
16. Madde: Sözleşme Eklerinin Kabulü ve Değişikliği	24
17. Madde: Protokoller	24
18. Madde: Oy Hakkı	25
19. Madde: Depoziter	25
20. Madde: İmza	25
21. Madde: Geçici Düzenlemeler	25
22. Madde: Onay, Kabul, Uygun Bulma veya Katılma	26
23. Madde: Yürürlüğe Giriş	26
24. Madde: Çekinceler	27
25. Madde: Ayrılma	27
26. Madde: Geçerli Metinler	27
II. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine Yönelik Kyoto Protokolü	29
1. Madde: Tanımlar	29
2. Madde: Politikalar ve Önlemler	30
3. Madde: Sayısallaştırılan Salım Sınırlandırmaları ve Azaltım Yükümlülükleri	31
4. Madde: Yükümlülüklerin Ortak Yerine Getirilmesi	34
5. Madde: Yöntemle İlgili Hususlar	35
6. Madde: Salım Azaltım Birimlerinin Elde Edilmesi ve Transferi	36
7. Madde: Bilgilerin Duyurulması	36
8. Madde: Bilgilerin Gözden Geçirilmesi	37
9. Madde: Protokolün Gözden Geçirilmesi	38
10. Madde: Mevcut Yükümlülüklerin Yerine Getirilmesi Hususunda İlerlemeye Devam Edilmesi	39
11. Madde: Mali Düzenek	40

12. Madde: Temiz Kalkınma Düzenegi	41
13. Madde: Protokolün Taraflar Buluşması Olarak Gerçekleştirilecek Taraflar Konferansı	43
14. Madde: Sekreteryaya	45
15. Madde: Yardımcı Organlar	45
16. Madde: Çoktarafli Değerlendirme Süreci	46
17. Madde: Salım Ticareti	46
18. Madde: Uyumsuzluk	46
19. Madde: Anlaşmazlıkların Giderilmesi	46
20. Madde: Değişiklikler	47
21. Madde: Karar ve Eklerin Düzeltilmesi	47
22. Madde: Oy Kullanma Hakkı	48
23. Madde: Depoziter	48
24. Madde: İmza ve Onay, Kabul, Uygun Bulma ya da Katılım	49
25. Madde: Yürürlüğe Girme	49
26. Madde: Çekinceler	50
27. Madde: Geri Çekilme	50
28. Madde: Esas Metinler	50
Ek-A: Sera Gazları ve Sektör/Kaynak Grupları	51
Ek-B: Sayısallaştırılmış Salım Sınırlandırma ya da Azaltma Yükümlülükleri	52

III. Temel Bilgiler **55**

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin kurumları ve temel işlevleri	55
Kyoto Protokolü'nün organları	56
Kyoto Protokolü'nün Esneklik Düzenekleri	56
Sözleşme ve Protokol arasındaki temel farklılıklar	57
1990-2005 yılları arasında Türkiye'de iklim değişikliği alanında yürütülen temel çalışmalar	58
2001 yılındaki 7. Taraflar Konferansı'nda alınan ve Türkiye'nin adının Ek-II Listesinden çıkarılmasını kapsayan 26/CP.7 numaralı karar (Türkçe metin)	60
2001 yılındaki 7. Taraflar Konferansı'nda alınan ve Türkiye'nin adının Ek-II Listesinden çıkarılmasını kapsayan 26/CP.7 numaralı karar (İngilizce metin)	61

Önsöz

21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS), 1992 yılında gerçekleştirilen Rio Zirvesi'nde ortaya çıkmaları nedeniyle "Rio Sözleşmeleri" olarak adlandırılan Biyolojik Çeşitlilik ve Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi ile beraber, sürdürülebilir kalkınmanın kurumsal çerçevesini oluşturan en önemli yapıtaşları arasında yer almaktadır.

1997 yılında Kyoto'da gerçekleştirilen BMİDÇS 3. Taraflar Konferansı'nda kabul edilen Kyoto Protokolü ise, Sözleşme'nin nihai amacına ulaşması için kurgulanan ilk somut adım olarak 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

REC Türkiye'nin iklim değişikliği alanındaki çalışmaları BMİDÇS yükümlülükleri kapsamında ilgili paydaşların teknik ve kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesinde etkin bir rol oynama hedefiyle 2005 yılından itibaren Özel Programlar bünyesinde kurgulanmaya başlanmıştır. REC Türkiye İklim Değişikliği Çalışma Programı, tüm paydaşların doğru ve en geniş bilgiye erişiminin kolaylaştırılması, tüm sektörlerde çağdaş iklim değişikliği politikalarının tanıtılması ve kurumsal yapılanma ihtiyaçlarının belirlenmesinde doğru stratejilerin belirlenmesi alanlarını kapsayan çalışmaları, ulusal ve uluslararası kuruluşlarla geliştirilen ortaklık yaklaşımıyla yürütülmektedir.

REC Türkiye'nin web sayfası bünyesinde Kyoto Protokolü'nün yürürlüğe girdiği gün hizmete açılan Türkiye'nin en kapsamlı *iklim değişikliği web sayfası*, iklim değişikliği alanında Türkiye'de yayımlanan ilk Türkçe, süreli haber bülteni olarak özellikle süreci yakından izleyen kişi ve kurumların kapasite gelişimine önemli katkılar sağlamayı hedefleyen *Cemre* REC Türkiye İklim Değişikliği Çalışma Programı'nın en önemli başlıkları arasında yer almaktadır.

İklim Değişikliği Çalışma Programı'nın geliştirilmesinde ortaya konulan yaklaşım sonucunda REC Türkiye, 9 Mayıs 2005 tarihinde, Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından, iklim değişikliği konusunda eğitim, öğretim ve kamuoyu bilinçlendirilmesini kapsayan BMİDÇS 6. Maddesi Ulusal Odak Noktası olarak görevlendirilmiştir. BMİDÇS 8. Taraflar Konferansı'nda kabul edilen Yeni Delhi Çalışma Programı'nın 15(c) maddesi uyarınca gerçekleştirilen bu görevlendirmede REC Türkiye'nin yeterli sayıda uzman personeli, eğitim ve kapasite geliştirme alanlarındaki engin birikimi, uluslararası müzakereleri izleme altyapısı ve ulusal ve uluslararası işbirliklerinin kurgulanmasındaki kapasitesi göz önünde bulundurulmuştur.

"Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü; Metinler ve Temel Bilgiler", REC Türkiye'nin İngiltere Çevre, Gıda ve Kırsal İşler Bakanlığı

(DEFRA) tarafından yönetilen Avrupa için Çevre Fonu kapsamında desteklenen “İklim Değişikliği Alanında Hükümet ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Kapasitelerinin Geliştirilmesi (İKLİM-KAPGEP)” projesi kapsamında yayımlanmaktadır. Söz konusu yayın, BMİDÇS'nin ve Kyoto Protokolü'nün geleceğine yönelik tartışmaların önümüzdeki dönemde hem ülkemizde hem de uluslararası alanda daha da yoğunlaşacağı gerçeğinden hareketle, her alanda olduğu gibi, gerek Sözleşme gerek Protokol sürecinde de “fikir sahibi olmak isteyenlerin, öncelikle bilgi sahibi olmaları” yönündeki gereksinimleri karşılamak ve tüm paydaşların kolaylıkla erişimini sağlamak üzere kurgulanmıştır.

Bu yayının kapsamında yer alan çevirilerde, 1-3 Eylül 2004 tarihinde gerçekleştirilen Ankara İklim Değişikliği Konferansı sırasında yayımlanan Sözleşme metni ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nın www.iklim.cevreorman.gov.tr adresindeki web sayfasında yayımlanan Protokol metni esas alınmış, ancak her iki metin de, akıcı bir okuma için, REC Türkiye tarafından güncellenerek baskıya hazırlanmıştır. Bununla beraber, resmi çeviriler için ilgili kamu kurumlarının yayınlarının referans alınması gerektiğinin de altı çizilmesi gerekmektedir. Son bölümde yer alan bilgiler ise REC Türkiye tarafından, süreçte daha ayrıntılı çalışmalar yürütecek kişi ve kuruluşların başvuracağı temel bilgiler olarak derlenmiştir.

“Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü; Metinler ve Temel Bilgiler” yayınının, günümüzün en önemli küresel çevre sorunları arasında yer alan insan kaynaklı iklim değişikliği ile mücadele kapsamında ulusal ve uluslararası alanda yürütülecek çalışmalara olumlu katkılar sağlaması umuduyla, işbirliği içerisinde olduğumuz tüm kurumlara, bize verdikleri destek için teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Dr. Sibel Sezer ERALP
Direktör, REC Türkiye

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ

İşbu Sözleşmeye Taraflar,

Yeryüzü iklimindeki değişikliğin ve bunun zararlı etkilerinin insanlığın ortak kaygısı olduğunu *kabul ederek,*

İnsan faaliyetlerinin atmosferdeki sera gazları yoğunluklarını arttırmakta olduğu, bu artışların doğal sera etkisini yükselttiği ve bunun yeryüzü sathında ve atmosferde ek bir ortalama sıcaklık artışı ile sonuçlanacağı ve doğal ekolojik sistemlere ve insanlığa zarar verici etki yapabileceği *endişesiyle,*

Geçmişteki ve günümüzdeki küresel sera gazı salımında en büyük payın gelişmiş ülkelerden kaynaklandığını, gelişme yolundaki ülkelerde kişi başına salımın halen nispeten düşük olduğunu, gelişme yolundaki ülkelerden kaynaklanan küresel salım payının sosyal ve kalkınma gereksinimlerini karşılamak üzere artacağını *not ederek,*

Sera gazları yutakları ve haznelerinin kara ve deniz ekosistemlerindeki rolünün ve öneminin *farkında olarak,*

İklim değişikliğine ilişkin tahminlerde, özellikle zamanlama, büyüklük ve bölgesel model bakımından birçok belirsizlikler bulunduğunu *not ederek,*

İklim değişikliğinin küresel niteliğinin, tüm ülkelerin ortak fakat farklı sorumluluklarına ve imkânlarına ve sosyal ve ekonomik koşullarına uygun olarak mümkün olan en geniş ölçüde işbirliği yapmasını ve etkili ve uygun uluslararası çabaya katılmasını gerektirdiğini *kabul ederek,*

Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansının 16 Haziran 1992'de Stokholm'de kabul edilen bildirisinin ilgili hükümlerini *hatırlayarak,*

Devletlerin, Birleşmiş Milletler Şartı ve uluslararası hukuk ilkeleri uyarınca, kendi çevre ve kalkınma politikalarına uygun olarak kaynaklarını kullanma hakkına sahip olduğunu ve kendi yetki alanı ya da kontrolü altındaki faaliyetlerin diğer devletler ya da ulusal yetki alanı dışında kalan bölgelerdeki çevreye zarar vermemesini sağlama sorumluluğunu da *hatırlayarak,*

İklim değişikliği karşısındaki uluslararası işbirliğinde Devletlerin hükümler hakkı ilkesini tekrar *teyid ederek,*

Devletlerin etkin çevresel mevzuatı yürürlüğe koymaları, çevre alanındaki standartlar,

yönetim hedefleri ve önceliklerinin ait buldukları çevre ve kalkınma çerçevesini yansıtması gerektiğini ve bazı ülkeler tarafından uygulanan standartların diğer, özellikle gelişme yolundaki ülkeler için uygun olmayan ve haksız ekonomik ve sosyal külfete malolacağını *kabul ederek,*

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı hakkındaki 22 Aralık 1989 tarih ve 44/228 sayılı ve bugünkü ve gelecek kuşaklar için küresel iklimin korunmasına dair 6 Aralık 1988 tarih, 43/53 sayılı; 22 Aralık 1989 tarih, 44/207 sayılı; 21 Aralık 1990 tarih, 45/212 sayılı ve 19 Aralık 1991 tarih, 46/169 sayılı Genel Kurul kararları hükümlerini *hatırlayarak,*

Adalarda ve kıyı alanlarında, özellikle alçak konumlu kıyı alanlarında deniz seviyesi yükselmesinin muhtemel zararlı etkilerine dair 22 Aralık 1989 tarih, 44/206 sayılı Genel Kurul kararı hükümlerini ve Çölleşmeyle Mücadele Eylem Planının uygulanmasına dair 19 Aralık 1989 tarih, 44/172 sayılı Genel Kurul kararı ilgili hükümlerini de *hatırlayarak,*

Ayrıca, 1985 tarihli Ozon Tabakasının Korunması için Viyana Sözleşmesi ve 29 Haziran 1990 tarihinde değiştirilip uyumlaştırılan 1987 tarihli Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolünü *hatırlayarak,*

İkinci Dünya İklim Konferansının 7 Kasım 1990'da kabul edilen Bakanlar Bildirisini *not ederek,*

İklim değişikliği hakkında birçok devlet tarafından yapılan değerli inceleme çalışmalarının Dünya Meteoroloji Örgütünün, Birleşmiş Milletler Çevre Programının, Birleşmiş Milletler sisteminin diğer organ, örgüt ve kuruluşlarının olduğu kadar diğer uluslararası ve hükümetlerarası organların bilimsel araştırma sonuçlarının karşılıklı değiştirilmesine ve araştırma koordinasyonuna yaptıkları önemli katkıların *bilincinde olarak,*

İklim değişikliğini anlamak ve ele almak için gerekli adımların, eğer bunlar bilimsel, teknik ve ekonomik endişelere dayanıyor ve bu alanlardaki yeni bulguların ışığı altında tekrar değerlendiriliyorsa çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan son derece etkili olacağını *kabul ederek,*

İklim değişikliğini ele almak için gerçekleştirilecek çeşitli eylemlerin ekonomik olarak gerekli olabilecekleri gibi diğer çevresel sorunların çözümüne de yardımcı olabileceklerini *kabul ederek,*

Gelişmiş ülkelerin, sera etkisinin çoğalmasına yapmış buldukları katkıyı da gözönünde bulundurarak ve tüm sera gazlarını dikkate alarak, küresel, ulusal ve anlaşma var ise, bölgesel düzeyde kapsamlı bir karşı stratejiye ilk adım olarak, açık öncelikleri temel almak suretiyle, esnek bir yaklaşımla acilen harekete geçmeleri gerektiğini de *kabul ederek,*

Ek Olarak, alçak konumlu ve diğer küçük ada ülkelerinin, alçak konumlu kıyısı, kurak ve yarı kurak alanları veya sellere, kuraklık ve çölleşmeye müsait alanları bulunan ülkelerin ve hassas dağlık ekosistemlere sahip gelişme yolundaki ülkelerin iklim değişikliğinin zararlı etkilerine daha açık olduklarını *kabul ederek,*

Bu ülkelerin, özellikle ekonomileri fosil yakıt üretimi, kullanımı ve ihracatına bağımlı olan gelişme yolundaki ülkelerin, sera gazı salımlarının sınırlandırılması için alınan önlemler dolayısıyla karşılaşacakları sıkıntıları *kabul ederek*,

İklim değişikliğine tepkilerin entegre bir şekilde sosyal ve ekonomik kalkınmayla koordineli olması gereğini, gelişme yolundaki ülkelerin sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmak ve fakirliği ortadan kaldırmak yönündeki haklı öncelikli ihtiyaçlarını tamamen dikkate almak ve aksinin kalkınma üzerindeki zararlı etkisinden kaçınma gereğini de gözönünde bulundurmak suretiyle *onaylayarak*,

Öncelikle gelişme yolundaki ülkeler olmak üzere, tüm ülkelerin sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınmaya ulaşmak için gerekli kaynaklara erişmeye ve gelişme yolundaki ülkelerin bu hedefe yaklaşabilmek için enerji tüketimlerini arttırmaya gereksinimleri olduğunu ve bu gereksinimlerini karşılarken, uygulamayı ekonomik ve sosyal açıdan kârlı kılacak daha etkin enerji kullanımı ve genel ifadeyle sera gazı salımlarının kontrolü imkânlarını dikkate alacaklarını *kabul ederek*,

Günümüz ve gelecek kuşaklar için iklim sistemini korumak *kararlığıyla*,

Aşağıdaki konularda anlaşmaya varmışlardır :

1. MADDE

İşbu Sözleşmenin amaçları için:

1. “İklim değişikliğinin zararlı etkisi” doğal halindeki veya yönetim altındaki ekosistemlerin bileşimi, kendilerini onarma yeteneği veya sosyo-ekonomik sistemlerin işlemesi veya insan sağlığı ve refahı üzerinde önemli zararlı etkileri olan iklim değişikliği sonucunda fiziksel çevrede veya biyotada ortaya çıkan değişiklikler demektir.
2. “İklim değişikliği”, karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik demektir.
3. “İklim sistemi” atmofer, hidrosfer, biyosfer, jeosfer’in tamamı ve bunların karşılıklı etkileşimleri demektir.
4. “Salımlar”, sera gazlarının ve/veya bunlara kaynaklık yapan öncül maddelerin belirli bir bölge ve zaman diliminde atmosfere salınması demektir.
5. “Sera gazları” hem doğal, hem de insan kaynaklı olup atmosferdeki, kızıl ötesi radyasyonu emen ve tekrar yayan gaz oluşumları anlamına gelir.
6. “Bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşu”, belirli bir bölgenin egemen Devletleri tarafından kurulan, bu Sözleşme veya protokolleriyle düzenlenen konularda yetki

**Günümüz
ve gelecek
kuşaklar için
iklim sistemini
korumak
kararlığıyla...**

**Atmosferdeki
sera gazı
birikimlerini,
iklim sistemi
üzerindeki
tehlikeli insan
kaynaklı etkiyi
önleyecek
bir düzeyde
durdurmayı
başarmak...**

sahibi ve kendi iç mevzuatına göre ilgili belgeleri imzalamaya, onaylamaya, kabul, uygun bulma veya katılmaya tam yetkili kuruluş demektir.

7. "Hazine", bir sera gazının veya bir sera gazının oluşumunda rolü bulunan bir öncü maddenin depolandığı iklim sisteminin bir unsuru veya unsurları anlamına gelir.
8. "Yutak", bir sera gazını, bir aerosolü veya bir sera gazının oluşumunda rolü bulunan bir öncü maddeyi atmosferden uzaklaştıran herhangi bir işlem, faaliyet veya mekanizma anlamına gelir.
9. "Kaynak" bir sera gazını, bir aerosolü veya bir sera gazının oluşumunda rolü bulunan bir öncü maddeyi atmosfere salan herhangi bir işlem veya faaliyet anlamına gelir.

2. MADDE

İşbu Sözleşmenin ve Taraflar Konferansının benimseyebileceği herhangi bir ilgili yasal belgenin nihai amacı, Sözleşmenin ilgili hükümlerine göre, atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde durdurmayı başarmaktır. Böyle bir düzeye ekosistemin iklim değişikliğine doğal bir şekilde uyum sağlamasına, gıda üretiminin zarar görmeyeceği ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir şekilde devamına izin verecek bir zaman dahilinde ulaşılmalıdır.

3. MADDE

Taraflara, Sözleşmenin amacına ulaşmak ve hükümlerini yerine getirmek için yapacakları eylemlerinde, diğer hususlar meyanında, aşağıdakiler yol gösterecektir:

1. Taraflar, iklim sistemini, eşitlik temelinde ve ortak fakat farklı sorumluluklarına ve güçlerine uygun olarak, insanlığın günümüz ve gelecek kuşakların yararı için korumalıdır. Dolayısıyla, Taraflardan gelişmiş ülkeler iklim değişikliği ve onun zararlı etkileri ile savaşmada öncülük etmelidir.
2. Sözleşmeye Taraf gelişme yolundaki ülkelerin, özellikle iklim değişikliğinin zararlı etkilerine karşı savunmasız olanların ve gelişme yolundaki ülkelere sözleşme uyarınca gereğinden fazla veya anormal yük altında kalanların ihtiyaç ve özel koşulları tümüyle dikkate alınmalıdır.
3. Taraflar, iklim değişikliği nedenlerini önceden tahmin etmek, önlemek veya en aza indirmek ve zararlı etkilerini azaltmak için önleyici önlemler almalıdır. Ciddi veya önlenemez hasar tehlikesi olan durumlarda, tam bilimsel kesinliğin yokluğu, iklim değişikliğine ilişkin politikalar ve önlemlerin mümkün olduğu kadar etkin maliyetli ve en az harcamayla küresel yarar sağlayacak şekilde olmaları gerektiği de dikkate alınarak, bu önlemlerin ertelenmesine neden olarak kullanılmamalıdır. Bunu başarmak için bu tür politikalar ve önlemler değişik sosyo-ekonomik

bağlamı dikkate almalı, kapsamlı olmalı, ilgili tüm sera gazı kaynaklarını, yutaklarını, haznelerini ve uygulamayı kapsamalı ve bütün ekonomik sektörleri ihtiva etmelidir. İklim değişikliğine cevap verme çabaları ilgili Taraflarca işbirliğiyle yerine getirilebilir.

4. Taraflar sürdürülebilir kalkınmayı destekleme hakkına sahiptir ve de desteklemelidirler.

İklim sistemini insanların neden olduğu değişikliğe karşı koruma politika ve önlemleri, Tarafların herbirinin özel koşullarına uygun olmalı ve iklim değişikliğine cevap verecek önlemleri almak için ekonomik gelişmenin gerekli olduğu dikkate alınarak, bu politika ve önlemler ulusal kalkınma programlarına entegre edilmelidir.

5. Taraflar, özellikle gelişme yolundaki Taraf ülkelerde sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmaya yol açacak açık ve destekleyici bir uluslararası ekonomik sistemi teşvik etmek ve böylece iklim değişikliği sorunlarıyla daha iyi ilgilenebilmelerini sağlamak için işbirliği yapmalıdır. İklim değişikliğine karşı alınan önlemler, tek taraflı olanlar dahil, keyfi, haksız ayırıcı veya uluslararası ticarete gizli bir kısıtlama oluşturur nitelikte olmamalıdır.

4. MADDE

1. Tüm taraflar, kendi ortak fakat farklı sorumluluklarını ve özgün ulusal ve bölgesel kalkınma önceliklerini, hedeflerini ve koşullarını dikkate alarak:

a) Taraflar Konferansınca uygun bulunacak karşılaştırılabilir metodolojiler kullanarak, Montreal Protokolü ile denetlenmeyen insan kaynaklı tüm sera gazlarının kaynaklarca salımı ve yutaklarca uzaklaştırılmasına ilişkin ulusal envanteri, 12 nci madde uyarınca geliştirecek, dönemler itibariyle güncelleştirecek, yayınlayacak ve Taraflar Konferansına sunulmak üzere hazır bulunduracaklardır.

b) Montreal Protokolü ile denetlenmeyen insan kaynaklı tüm sera gazlarının kaynaklarca salımı ve yutaklarca uzaklaştırılmasını ele alarak, iklim değişikliğini azaltacak önlemleri içeren ulusal ve uygun durumlarda bölgesel programları ve iklim değişikliğine uyumu kolaylaştıracak önlemleri oluşturacak, uygulayacak, yayınlayacak ve düzenli olarak güncelleştireceklerdir.

c) Enerji, ulaştırma, sanayi, tarım, ormancılık ve atık yönetimi sektörleri dahil, tüm ilgili sektörlerde, Montreal Protokolü ile denetlenmeyen insan kaynaklı sera gazı salımlarını kontrol eden, azaltan veya önleyen uygulama ve işlemlerin teşvik ve geliştirilmesinde, uygulanmasında ve teknoloji transferi dahil yayılmasında işbirliği yapacaklardır.

d) Sürdürülebilir yönetimi teşvik edecek ve biyolojik kütleye, ormanları ve okyanusları ve diğer kara, kıyı ve deniz ekosistemlerini de içerecek şekilde, Montreal Protokolü ile denetlenmeyen tüm sera gazı yutak ve haznelerinin korunması ve

**Enerji, ulaştırma,
sanayi, tarım,
ormancılık ve
atık yönetimi
sektörleri
dahil, tüm ilgili
sektörlerde...**

takviyesini işbirliği halinde teşvik edeceklerdir.

e) İklim değişikliği etkilerine uyum hazırlığında işbirliği yapacak, kıyı kuşağı yönetimi, su kaynakları ve tarım ve özellikle Afrika'daki gibi kuraklık, çölleşme ve sellerden etkilenen alanların korunması ve rehabilitasyonu için uygun ve entegre planlar hazırlayacak ve geliştireceklerdir.

f) İklim değişikliğini azaltmak ve değişikliğe uyum sağlamak amacıyla alınan önlemler ve uygulanan projelerin ekonomi, halk sağlığı ve çevre kalitesi üzerinde zararlı etkilerini en aza indirmek amacıyla, örneğin ulusal düzeyde hazırlanacak etki değerlendirmeleriyle, uygun metodlar uygulamak suretiyle, iklim değişikliği mülahazalarını kendi sosyal, ekonomik ve çevresel politikalar ve eylemleri çerçevesinde mümkün olan en geniş şekilde dikkate alacaklardır.

g) İklim sistemi ile ilgili olarak, bilimsel, teknolojik, teknik, sosyo-ekonomik, sistematik gözlem ve çeşitli karşı stratejilerin ekonomik ve sosyal sonuçlarını ve iklim değişikliğinin nedenleri, etkileri, önemi ve zamanlaması konusunda mevcut belirsizlikleri daha iyi anlamak, azaltmak ya da ortadan kaldırmak amacıyla veri arşivlerinin geliştirilmesine destek verecek, işbirliği yapacaklardır.

h) İklim sistemi ve iklim değişikliği ve karşı stratejilerin ekonomik ve sosyal sonuçları hakkında bilimsel, teknolojik, teknik, sosyo-ekonomik ve hukukî bilginin tamamen, açıklık ve doğrulukla alışverişini teşvik için tümüyle işbirliği yapacaklardır.

i) İklim değişikliği ile ilgili olarak öğretim, eğitim ve kamu bilinci oluşturmada ve hükümet dışı kuruluşlar da dahil olmak üzere bu işleme en geniş katılımı sağlamayı desteklemek için işbirliği yapacak; ve

j) Uygulamayla ilgili bilgileri 12 nci maddeye göre Taraflar Konferansına ileteceklerdir.

2. Taraflardan gelişmiş ülkeler ve Ek-I'de yer alan diğer Taraflar aşağıdaki hususları yerine getireceklerini beyan ederler:

a) Taraflardan herbiri, insan kaynaklı sera gazı salımlarını sınırlandırarak ve sera gazı yutaklarını ve haznelerini koruyarak ve geliştirerek iklim değişikliğini azaltmak için ulusal¹ politikalar benimseyecekler ve uygun önlemler alacaklardır. Bu politika ve önlemler, Sözleşmenin amacına uygun olarak, gelişmiş ülkelerin insan kaynaklı salımların uzun vadeli eğilimlerini değiştirmede öncü rol oynayacaklarını gösterecek, içinde bulunduğumuz on yıl sonunda karbondioksit ve Montreal Protokolü ile kontrol edilmeyen diğer sera gazlarının insan kaynaklı salımlarının daha önceki seviyelerine geri çekilmeleri bu değişikliğe katkıda bulunacak ve Taraflardan herbirinin, bu amaç yönündeki küresel çabaya sağlayacakları eşit ve uygun katkılarda Tarafların başlangıç noktalarındaki ve yaklaşımlarındaki, ekonomik yapı ve kaynak temellerindeki, kuvvetli ve sürdürülebilir kalkınmayı devam ettirmeye olan ihtiyaçları, ellerindeki teknolojilere ilişkin farklılıklar ile diğer münferit koşullar dikkate alınacaktır. Bu Taraflar bu tür politika ve önlemleri diğer Taraflarla ortaklaşa uygulayabilecek ve Sözleşmenin, özellikle bu alt paragrafın amacının yerine getirilmesine katkıda bulunmakta diğer Taraflara yardım edebilecektir.

¹ Bunlar bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşları tarafından kabul edilen politika ve önlemleri kapsar.

b) Bu yöndeki gelişmeyi desteklemek amacıyla, Tarafların herbiri Sözleşmenin kendisi açısından yürürlüğe girmesinden itibaren altı ay içerisinde ve daha sonra periyodik olarak ve 12 nci madde uyarınca, yukarıdaki (a) alt paragrafında belirtilen politikalarına ve önlemlerine ilişkin ve karbondioksit ve Montreal Protokolü ile denetlenmeyen diğer sera gazlarının insan kaynaklı salımlarının ayrı ayrı veya ortak olarak 1990 yılı seviyesine çekilmesi amacı ile, altparagraf (a)'da belirtilen dönemde Montreal Protokolü ile denetlenmeyen sera gazlarının beklenen insan kaynaklı salımı ve yutaklar tarafından uzaklaştırılması hakkında ayrıntılı bilgi vereceklerdir.

Bu bilgi, 7 nci madde uyarınca Taraflar Konferansının ilk oturumunda ve daha sonra periyodik olarak gözden geçirilecektir.

c) Kaynaklardan çıkan sera gazı salımlarının ve yutaklar vasıtasıyla uzaklaştırılmalarının yukarıdaki (b) alt paragrafı uyarınca yapılacak hesaplamalarının, yutakların fiili kapasitesi ve gazların iklim değişikliğine katkıları dahil, mümkün olan en iyi bilimsel bilgilere dayandırılması gerekecektir. Taraflar Konferansı ilk oturumunda bu hesaplamalar için metodolojiyi değerlendirerek kararlaştıracak ve daha sonra düzenli olarak gözden geçirecektir.

d) Taraflar Konferansı ilk oturumunda yukarıdaki (a) ve (b) alt paragraflarının uygunluğunu gözden geçirecektir. Bu gözden geçirme, ilgili teknik, sosyal ve ekonomik bilginin yanısıra iklim değişikliği hakkındaki mevcut en iyi bilimsel bilgi ve değerlendirme ışığında yapılacaktır.

Bu gözden geçirmeye göre, Taraflar Konferansı yukarıdaki (a) ve (b) alt paragraflarına değişikliği de içerebilecek uygun bir hareket tarzı benimseyebilecektir. Taraflar Konferansı ilk oturumunda yukarıdaki (a) alt paragrafında belirtilen ortak uygulamaya ilişkin kısıtlar hakkında kararlar alacaktır. Alt paragraflar (a) ve (b) nin ikinci bir gözden geçirilişi en geç 31 Aralık 1998'den önce yapılacak, daha sonra ise, Sözleşmenin amacı yerine getirilinceye kadar, Taraflar Konferansınca kararlaştırılacak aralıklarla düzenli olarak gözden geçirilecektir.

e) Bu Taraflardan herbiri:

(i) Diğer Taraflarla, Sözleşmenin amacının yerine getirilmesi için geliştirilen uygun ekonomik ve idari araçların eşgüdümünü sağlayacaklardır; ve

(ii) Montreal Protokolü ile denetlenmeyen insan kaynaklı sera gazlarının daha yüksek seviyelere ulaşmasına yolaçan faaliyetleri destekleyici politikalar ve uygulamaları belirleyip dönemselsel olarak gözden geçireceklerdir.

f) Taraflar Konferansı, Ek-I ve Ek-II'deki listelere gerekebilecek değişiklikleri getirmek konusunda karar almak amacıyla, mevcut bilgiyi, ilgili Tarafın onayıyla, 31 Aralık 1998'den geç olmamak üzere gözden geçirecektir.

g) Ek-I'e dahil olmayan herhangi bir Taraf, onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgesinde veya daha sonra herhangi bir zaman Depoziter'e, yukarıdaki (a) veya (b) alt paragrafı ile bağlı kalmak istediğini bildirebilir. Depoziter diğer imzacıları ve Tarafları bu bildirimden haberdar edecektir.

3. Gelişmiş ülke Tarafları ve Ek-II'deki diğer Gelişmiş Taraflar, gelişme yolundaki ülke Taraflarının 12. Maddenin, 1.paragrafında üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirirken ortaya çıkan, üzerinde görüş birliğine varılmış tüm masrafların karşılanması için yeni ve ek malî kaynakları sağlayacaktır. Gelişmiş ülke Tarafları aynı zamanda, gelişme yolundaki ülke Taraflarının bu maddenin 1 inci paragrafı kapsamındaki önlemlerin uygulanmasının gerektirdiği, gelişme yolundaki bir Taraf, 11 inci maddede atıfta bulunulan uluslararası kuruluş veya kuruluşlar arasında bu maddeye uygun olarak üzerinde anlaşmaya varılan, malî kaynakları, teknoloji transferi de dahil, karşılayacaklardır. Bu yükümlülüklerin uygulanması, fon akışındaki yeterlilik ve öngörülebilirlik ihtiyacını ve gelişmiş ülkeler arasında uygun yük paylaşımının önemini dikkate alacaktır.
4. Gelişmiş ülke Tarafları ve Ek-II'de yer alan diğer gelişmiş Taraflar, iklim değişikliğinin zararlı etkilerine en fazla açık gelişme yolundaki ülkelerin bu zararlı etkilere uyum sağlamak için yapacakları masrafların karşılanmasına yardım edeceklerdir.
5. Gelişmiş Ülke Tarafları ve Ek-II'de yer alan diğer gelişmiş Taraflar, diğer, özellikle gelişme yolundaki ülkeler Taraflarına Sözleşme hükümlerini uygulayabilmelerini sağlayabilmeleri için, çevreye uyumlu teknolojiler ve bilgi transferi veya bunlara erişilmesini sağlamak için uygun görülecek destek, kolaylık ve finansman önlemlerini sağlayacaklardır. Bu süreçte, gelişmiş ülke Tarafları, gelişme yolundaki ülke Taraflarının yerel kapasitelerinin ve teknolojilerinin geliştirilmesini ve güçlendirilmesini destekleyeceklerdir. Bunu yapabilecek durumdaki diğer Taraflar ve örgütler de bu tür teknolojilerin transferinin kolaylaştırılmasında yardımcı olabileceklerdir.
6. Taraflar Konferansınca, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bulunan Ek-I'de yer alan Taraflara, Montreal Protokolü ile denetlenmeyen sera gazlarının insan kaynaklı salımlarının tarihi seviyelerinin, bir referans olarak seçilmesinin dikkate alınması dahil, bu Tarafların iklim değişikliği konusuna eğilebilme yeteneklerini kuvvetlendirmek amacıyla, yukarıdaki 2 nci paragraftaki yükümlülüklerinin uygulanmasında belli bir dereceye kadar esneklik tanınacaktır.
7. Gelişme yolundaki ülke Taraflarının Sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmelerindeki başarı derecesi, gelişmiş ülke Taraflarının Sözleşme kapsamındaki malî kaynaklar ve teknoloji transferine dair yükümlülüklerini yerine getirmedeki etkinliğe bağımlı olacak, ekonomik ve sosyal kalkınma ve fakirliğin ortadan kaldırılmasının gelişme yolundaki ülke Tarafları açısından birinci ve en önemli öncelik olduğu noktası tümüyle dikkate alınacaktır.
8. Taraflar, bu Maddedeki yükümlülüklerin uygulanmasında, gelişme yolundaki ülke Taraflarının iklim değişikliğinin zararlı etkilerinden ve/veya karşı önlemlerin alınmasından kaynaklanan özgün gereksinimlerini ve endişelerini karşılamak için malî kaynak, sigorta ve teknoloji transferi sağlamaya ilişkin girişimleri de içerecek şekilde, Sözleşme kapsamında hangi eylemlerin gerekli olduğunu, başta aşağıdakilerle ilişkin olmak üzere tümüyle gözönünde bulunduracaklardır:
  - a) Küçük ada ülkeleri;

- b) Alçak konumlu kıyı alanları bulunan ülkeler;
- c) Kurak ve yarı-kurak alanları, ormanlaştırılmış alanları ve orman çürümesine karşı hassas alanları bulunan ülkeler;
- d) Doğal afetlere açık alanları bulunan ülkeler;
- e) Kuraklığa ve çölleşmeye karşı hassas alanları bulunan ülkeler;
- f) Yüksek kentsel atmosfer kirliliğine sahip alanları bulunan ülkeler;
- g) Dağlık ekosistemleri dahil, hassas ekosistemlere sahip alanları bulunan ülkeler;
- h) Ekonomileri, büyük ölçüde fosil yakıtların üretiminden, işlenmesinden, ihracatından ve/veya tüketiminden ve fosil yakıtlarla ilişkili enerji-yoğun ürünlerden gelen gelire bağımlı ülkeler; ve
- i) Denize çıkışı olmayan ve transit ülkeler;

Bunların dışında, Taraflar Konferansı, gerektiği ölçüde bu paragrafla ilgili eylemler yapabilir.

9. Taraflar, teknoloji finansmanı ve transferiyle ilgili eylemlerinde, en az gelişmiş ülkelerin özgün ihtiyaç ve durumlarını tümüyle dikkate alacaktır.
10. Taraflar, 10 uncu Madde uyarınca, Sözleşmenin yükümlülüklerini yerine getirirken Tarafların, özellikle ekonomileri iklim değişikliğine karşı önlemlerin uygulanmasının olumsuz etkilerine hassas gelişme yolundaki ülke Taraflarının durumlarını dikkate alacaktır. Bu özellikle, ekonomileri büyük ölçüde fosil yakıtların üretimine, işlenmesine, ihracatına ve/veya fosil yakıtlarla ilişkili enerji yoğun ürünlerin tüketimine bağımlı bulunan; ve/veya fosil yakıt kullanıp, diğer alternatiflere dönüşümde ciddi güçlükleri bulunan Taraflar için geçerlidir.

5. MADDE

Taraflar, 4 üncü Maddenin 1 (g) paragrafı kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirirken:

- a) Bu alandaki gereksiz çifte çabaları en aza indirme ihtiyacını da dikkate alarak, araştırma, veri toplama ve sistematik gözlem faaliyetlerinin tanımlanmasını, yönetilmesini ve değerlendirilmesini amaçlayan, uluslararası ve hükümetlerarası programları, şebekeleri, yerine göre, destekleyecekler ve daha fazla geliştirecekler;
- b) Özellikle gelişme yolundaki ülkelerdeki sistematik gözlemleri ve ulusal düzeydeki bilimsel ve teknik araştırma kapasiteleri ve kabiliyetleri güçlendirmek amacıyla uluslararası ve hükümetlerarası çabaları destekleyecek ve ulusal yetki alanı dışından elde edilen veri ve analizlere erişilmesini ve karşılıklı değişimini teşvik edecekler; ve

**İklim değişikliği
ve etkileri
konusundaki
bilgiye kamunun
erişmesi...**

c) Gelişme yolundaki ülkelerin özel endişelerini ve ihtiyaçlarını dikkate alacak ve iç kapasiteleri ve kabiliyetlerini yukarıdaki (a) ve (b) altparagraflarında atıfta bulunulan çabalara katılmaları amacıyla geliştirmelerinde işbirliği yapacaklardır.

6. MADDE

Taraflar, 4 üncü Maddenin, 1 (i) paragrafı kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirirken:

a) Ulusal yasalarına, yönetmeliklerine ve kapasitelerine göre, ulusal, yerine göre altbölge ve bölge düzeylerinde, aşağıdaki hususları destekleyecek ve kolaylaştıracaklardır;

(i) İklim değişikliği ve etkileri konusunda kamuoyu eğitimi ve bilinçlendirilmesi programları geliştirilmesi ve uygulanması;

(ii) İklim değişikliği ve etkileri konusundaki bilgiye kamunun erişmesi;

(iii) İklim değişikliği ve etkilerine karşı konulmasına ve uygun karşı strateji geliştirilmesine kamunun katılımı; ve

(iv) Bilimsel, teknik ve idarî personelin eğitimi.

b) Aşağıdaki hususlarda, yerine göre mevcut organları kullanarak, uluslararası düzeyde işbirliği yapacak ve teşvik edeceklerdir;

(i) İklim değişikliği ve etkileri hakkında eğitsel ve kamuoyu bilinçlendirilmesi malzemelerinin geliştirilmesi ve değişimi; ve

(ii) Ulusal kurumların güçlendirilmesini ve bu alandaki uzmanların, özellikle gelişme yolundaki ülkelerdeki uzmanların eğitimi için personel değişimi veya görevlendirilmesini de içerecek şekilde, öğretim ve eğitim programları geliştirilmesi ve uygulanması.

7. MADDE

1. Aşağıdaki ilkeler uyarınca bir Taraflar Konferansı oluşturulmuştur.

2. Taraflar Konferansı, bu Sözleşmenin en yüksek organı olarak, Sözleşmenin ve Taraflar Konferansının kabul edeceği tüm hukukî belgelerin uygulanmasını düzenli olarak gözden geçirecek ve Sözleşmenin etkili biçimde uygulanmasını teşvik için, yetkisi dahilindeki gerekli kararları alacaktır. Bu bağlamda Taraflar Konferansı:

a) Tarafların yükümlülüklerini ve Sözleşme kapsamındaki kurumsal düzenlemeleri, Sözleşmenin amacı ışığında, uygulanmasından kazanılan deneyim ve bilimsel ve teknolojik bilgi gelişiminin ışığında dönemsel olarak inceleyecek;

- b) İklim değişikliği ve etkilerine karşı Taraflarca kabul edilen önlemlerle ilgili bilgi değişimini, Tarafların değişik koşulları, sorumlulukları ve kabiliyetleri ve Sözleşme altındaki yükümlülüklerini dikkate alarak teşvik edecek ve kolaylaştıracak;
- c) İki veya daha çok Tarafın talebi üzerine, iklim değişikliği ve etkilerine karşı Taraflarca alınan önlemlerin eşgüdümünü, Tarafların değişik koşulları, sorumlulukları ve kabiliyetleri ve Sözleşme altındaki yükümlülüklerini dikkate alarak kolaylaştıracak;
- d) Sözleşmenin amaç ve hükümlerine uygun olarak, sera gazlarının kaynaklarca salımına ve yutaklarca uzaklaştırılmasına ilişkin envanterin yapılması ve salımların sınırlandırılması ve bu gazların uzaklaştırılmasını güçlendirmek amacıyla alınan önlemlerin etkinliğinin hesaplanması için, Taraflar Konferansının kararlaştıracığı uygun metodların dönemsel olarak geliştirilmesini ve hazırlanmasını teşvik edecek ve yönetecek;
- e) Sözleşmenin hükümleri çerçevesinde kendisine ulaşan bütün bilgilere dayanarak, Sözleşmenin taraflarca uygulanmasını ve uygulanması halinde alınan tedbirlerin toplam etkilerini, özellikle çevresel, ekonomik ve sosyal etkilerini, bunların toplam sonuçlarını ve Sözleşmenin hedefleri doğrultusunda kaydedilen gelişmeleri değerlendirecek;
- f) Sözleşmenin uygulanması ile ilgili dönemsel raporları inceleyecek, kabul edecek ve ilan edilmesini sağlayacak;
- g) Sözleşmenin uygulanması için gereken bütün sorunlara öneriler getirecek;
- h) 4 üncü Maddenin 3, 4 ve 5 inci fıkralarına ve 11 inci Maddeye uygun olarak gerekli malî kaynakları harekete geçirmeye çalışacak;
- i) Sözleşmenin uygulanması için gerekliliğine karar verilen yardımcı organları kuracak;
- j) Alt organlarının raporlarını inceleyecek ve onları yönlendirecek;
- k) Kendisi ve yardımcı organlardan herhangi biri için oybirliği ile tüzük ve malî yönetmelik kuralları saptayacak ve onaylayacak;
- l) Gerektiğinde ilgili uluslararası örgütlerin, hükümetlerarası ve hükümet dışı kuruluşların yardımlarını, desteklerini ve sağladıkları bilgileri isteyecek ve kullanacak;
- m) Sözleşmenin hedefine ulaşabilmek için, gerekli diğer görevlerin yanı sıra Sözleşmenin kendisine verdiği diğer görevleri de yerine getirecektir.
3. Taraflar Konferansı Birinci Oturumunda, kendi ve Sözleşme tarafından oluşturulan ve yardımcı organların Sözleşmenin öngördüğü karar alma düzeneği ile kapsanmayan sorunlara ilişkin karar alma usullerini de kapsayan İçtüzüğünü kabul eder. Bu usuller farklı kararların kabul edilmesi için ne tür çoğunluk gerektiğini belirtebilir.

4. Taraflar Konferansının Birinci Oturumu, 21 inci maddede onaylanmış olan geçici Sekretarya tarafından toplantıya çağrılacak ve toplantı Sözleşmenin yürürlüğe girişinden sonra en geç bir yıl içinde yapılacaktır. Daha sonra, Taraflar Konferansı kararda değişiklik yapmaz ise, yılda bir defa olağan oturum yapacaktır.
5. Taraflar Konferansı, Konferansın gerekli gördüğü hallerde, veya Taraflardan birinin yazılı isteği üzerine Sekretaryanın sözkonusu isteği Taraflara göndermesinden sonraki altı ay içerisinde, Tarafların en az üçte biri tarafından onaylanması şartı ile, olağanüstü oturumlar yapar.
6. Birleşmiş Milletler Örgütü, Birleşmiş Milletler'in uzman kuruluşları ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ile Sözleşmeye taraf olan ve taraf olmayıp gözlemci statüsünde bulunan devletler, Taraflar Konferansı oturumlarında gözlemci sıfatıyla temsil edilebilirler. Taraflar Konferansı oturumuna gözlemci sıfatıyla temsil edilmeyi arzu ettiklerini Sekretaryaya haber vermiş olan, Sözleşmenin kapsadığı konularda yetkili Ulusal, Uluslararası, Hükümet veya Hükümetdışı tüm kurum ve kuruluşlar, var olan Tarafların en az üçte birinin reddi bulunmaması kaydı ile bu sıfatla kabul edilebilirler. Gözlemcilerin kabulü ve katılımı Taraflar Konferansının kabul ettiği İçtüzüğe tabi olacaktır.

8. MADDE

1. Bir Sekretarya kurulmuştur.
2. Sekretaryanın işlevleri şunlar olacaktır:
  - a) Taraflar Konferansı ve Konferansın Sözleşme gereğince oluşturulan alt organları için oturumlar düzenlemek ve bunlara gerekli hizmetleri vermek;
  - b) Kendisine sunulan raporları toplamak ve dağıtmak;
  - c) Taraflar ve bunlar içinde özellikle gelişme yolundaki ülke taraflarına talepleri üzerine Sözleşme hükümleri uyarınca gereken bilgilerin toplanmasında ve dağıtılmasında yardım etmek;
  - d) Etkinlikleri hakkında raporlar düzenleyip Taraflar Konferansına sunmak;
  - e) Diğer ilgili uluslararası organların Sekretaryaları ile gereken işbirliğini sağlamak;
  - f) Görevini etkin bir biçimde yerine getirmek için Taraflar Konferansının gözetimi altında, gerekli olabilecek idarî ve mali düzenlemelerde bulunmak; ve
  - g) Sözleşme veya protokollerin herhangi birinde belirtilen diğer Sekretarya işlevlerini ve Taraflar Konferansının belirleyeceği diğer işlevleri yerine getirmek.
3. Taraflar Konferansı, birinci oturumunda, bir daimi Sekretarya atayacak ve işlevi için gereken düzenlemeleri yapacaktır.

9. MADDE

1. Taraflar Konferansına ve gerektiğinde diğer alt organlara Sözleşme ile ilgili bilimsel ve teknolojik konular hakkında zamanında bilgi ve görüş vermekle görevli bir bilimsel ve teknolojik danışma yardımcı organı kurulmuştur. Bütün Tarafların katılımına açık olacak bu organın faaliyeti birçok bilim dalını kapsayacaktır. Bu organ, hükümetlerin ilgili uzmanlık alanlarında yetkili temsilcilerden oluşacaktır. Organ, Taraflar Konferansına çalışmalarının tüm yönleri hakkında düzenli olarak rapor sunacaktır.
2. Taraflar Konferansının rehberliği altında hareket edecek ve yetkili uluslararası organların çalışmalarına dayanan bu organın görevleri şunlardır:
  - a) İklim değişikliği ve bunun etkilerine ilişkin bilimsel bilgilerin durum değerlendirmesini yapmak;
  - b) Sözleşmenin uygulanması çerçevesinde alınan önlemlerin bilimsel etkileri açısından değerlendirmeler yapmak;
  - c) Yenilikçi ve verimli teknolojiler ile bilgi birikimini belirleyecek, bunların gelişmelerini destekleyecek yolları gösterecek ve transferlerini sağlamak;
  - d) İklim değişikliği konusunda, bilimsel programlar, araştırma-geliştirme için uluslararası işbirliğinin yanısıra, gelişme yolundaki ülkelerin iç kapasitelerini artırmaları için yardım olanakları hakkında önerilerde bulunmak;
  - e) Taraflar Konferansı ve yardımcı organların bu organa yönelttiği bilimsel, teknolojik ve metodolojik soruları cevaplandırmak.
3. Bu organın işlevleri ve görev talimatı Taraflar Konferansınca daha ayrıntılı hale getirilebilir.

10. MADDE

1. Sözleşmenin etkinlikle uygulanmasının gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesini sağlamak için, Taraflar Konferansına yardımcı olacak bir yürütme yardımcı organı kurulmuştur. Bu organ, tüm tarafların katılımına açık olup, iklim değişikliği ile ilgili konularda uzman olan devlet temsilcilerinden oluşacaktır. Organ, Taraflar Konferansına çalışmalarının tüm yönleri hakkında düzenli olarak rapor sunacaktır.
2. Taraflar Konferansının rehberliği altında hareket edecek bu organın görevleri şunlardır:
  - a) İklim değişikliği ile ilgili en son bilimsel değerlendirmelerin ışığında, Taraflarca alınan önlemlerin topyekün etkilerini değerlendirmek üzere, 12 nci Maddenin 1 inci paragrafı uyarınca iletilen bilgileri dikkate almak;
  - b) Taraflar Konferansının 4 üncü Maddenin 2 (d) paragrafında öngörülen

değerlendirmeleri yapmasına yardım için, 12 nci Madde 2 nci paragraf uyarınca iletilen bilgileri incelemek;

- c) Gereksinimlere göre kararlarının hazırlanması ve uygulanmasında Taraflar Konferansına yardım etmek.

11. MADDE

1. Teknoloji transferi dahil olmak üzere, malî kaynakları bağış veya kolaylıklar yoluyla sağlayan düzenek tanımlanmıştır. Bu düzenek Sözleşmeye ilişkin politikalarını, program önceliklerini ve yeterlilik kriterlerini saptayacak olan Taraflar Konferansına bağlı ve sorumlu olacaktır. İşlevi, bir veya birden fazla mevcut uluslararası birimlere verilecektir.
2. Malî düzenek, şeffaf bir yönetim sistemi çerçevesinde, tüm tarafların eşit ve dengeli temsilini esas almıştır.
3. Taraflar Konferansı ve malî düzeneğin yönetimini gerçekleştirecek birim veya birimler, yukarıdaki paragraflara yürürlük kazandırmak üzere aşağıdakileri içerecek düzenlemeler üzerinde görüş birliği içerisinde olacaklardır.
  - a) İklim değişikliğini önlemek için finanse edilen projelerin Taraflar Konferansı tarafından belirlenmiş olan politikalara, program önceliklerine ve yeterlilik kriterlerine uygunluğunu sağlayacak usuller;
  - b) Politikaların, program önceliklerinin ve yeterlilik kriterlerinin ışığında, belirli fon tahsisi kararlarının tekrar ele alınabilme usulleri;
  - c) Birim ve birimler tarafından Taraflar Konferansına 1 inci fıkrada belirlenen sorumluluk prensibine uygun olarak, malî işlemler hakkında düzenli raporlar sunulması zorunluluğu;
  - d) İşbu Sözleşmenin uygulanması için gerekli ve mevcut malî tutarın önceden anlaşılabilir ve tanımlanabilir bir şekilde belirlenmesi ve bu miktarın dönemsel olarak gözden geçirilme koşulları.
4. Taraflar Konferansı, birinci oturumunda, 21 inci Maddenin 3 üncü paragrafında öngörülen geçici düzenlemeleri inceleyerek ve gözönünde bulundurarak, yukarıdaki hükümlere etkinlik kazandırmak için gerekli düzenlemeleri yapacak ve bunların sürdürülüp sürdürülmeyeceklerini kararlaştıracaktır. Bundan sonra, dört yıl dahilinde, Taraflar Konferansı, düzeneğin durumunu gözden geçirecek ve uygun önlemleri alacaktır.
5. Sözleşmenin uygulanması için, gelişmiş Taraf ülkeler ikili, bölgesel veya çok taraflı yollardan malî kaynak sağlayabilecekler ve gelişme yolundaki Taraf ülkeler bu kaynaklardan yararlanabileceklerdir.

12. MADDE

1. Tarafların herbiri, 4 üncü Maddenin 1 inci paragrafı uyarınca Sekretarya kanalı ile Taraflar Konferansına aşağıdaki hususlarda bilgi iletir:
  - a) Olanakları elverdiği ölçüde, Taraflar Konferansının üzerinde anlaşacağı ve kullanımını teşvik edeceği karşılaştırılabilir metodları kullanarak, Montreal Protokolünce kontrol edilmeyen insan kaynaklı sera gazlarının kaynaklarca salımına ve yutaklarca uzaklaştırılmasına ilişkin ulusal envanteri;
  - b) Sözleşmenin uygulanması için Tarafın aldığı veya almayı öngördüğü önlemlerin genel bir tanımını;
  - c) Tarafın, Sözleşmenin hedefine ulaşılabilmesi için uygun olduğu takdirde, Dünyadaki salım eğilimlerini saptamak için gerekli veriler dahil, bildirisinde yer almasını uygun bulduğu bilgileri.
2. Her Gelişmiş Taraf ülke ve Ek-I'e dahil Tarafların herbiri aşağıdaki bilgileri bildirisine dahil edecektir:
  - a) 4 üncü Madde 2 (a) ve 2 (b) paragrafları altındaki yükümlülüklerini uygulamak için benimsediği politikaların ve önlemlerin ayrıntılı tanımını;
  - b) Hemen yukarıdaki (a) alt paragrafında açıklanan politikaların ve önlemlerin, 4 üncü madde 2 (a) paragrafında belirtilen süre içerisinde insan kaynaklı sera gazlarının kaynaklarca salımı ve yutaklarca uzaklaştırılması üzerindeki etkilerinin özgün bir tahminini,
3. Ayrıca, herbir gelişmiş Taraf ülke ve Ek-II'de yer alan diğer herbir gelişmiş Taraf, 4 üncü Maddenin 3, 4 ve 5 inci paragrafları uyarınca aldığı önlemlerin ayrıntılarını verir.
4. Gelişme Yolundaki Taraf ülkelerin gönüllü olarak, projelerin uygulanması için gereken teknolojileri, malzemeleri, donanımı, teknikleri veya uygulamaları belirterek, mümkün olduğu takdirde, projelerin sera gazlarının salımı ve uzaklaştırılması sonucu oluşacak bütün ek giderlerinin gelişmelerin ve beklenebilecek avantajların bir tahminini yaparak, finanse edilecek projeler önermeleri mümkündür.
5. Her Gelişmiş Taraf Ülke ve Ek-I'de yer alan herbir Taraf, Sözleşmenin kendileri için yürürlüğe girmesinden sonra altı ay içinde, bir ilk bildirim sunacaktır. Listelerde yer almayan herbir Taraf Sözleşmenin kendisi için yürürlüğe girmesinden veya 4 üncü Maddenin 3 üncü paragrafı uyarınca malî kaynakların eline geçmesinden itibaren üç sene içinde ilk bildirimini sunacaktır. En az gelişmiş Taraf ülkeler, ilk bildirimlerini sunacakları tarih hakkında serbesttirler. Daha sonra, tüm Taraflarca hangi sıklıkta bildirim yapılacağı bu paragrafın öngördüğü değişik bildirim tarihlerini dikkate alarak Taraflar Konferansınca belirlenecektir.
6. Taraflarca bu madde uyarınca yapılan bilgi iletişimi Sekretarya tarafından Taraflar Konferansına ve ilgili alt organlara en kısa sürede iletilir. Gerekirse, Taraflar Konferansı bilgi iletişimi usullerini tekrar gözden geçirebilir.

**Sözleşmenin
kendileri için
yürürlüğe
girmesinden
sonra altı ay
içinde, bir
ilk bildirim
sunacaktır...**

7. Gelişme yolundaki ülke Taraflarının isteği üzerine, İlk Oturumundan itibaren Taraflar Konferansı, 4 üncü Madde uyarınca alınan karşı önlemler ve önerilen projelerin uygulanması için gereken malî ve teknik ihtiyacın belirlenmesi, ve bu madde uyarınca bilgilerin iletişimi ve bir araya getirilmesi için gerekecek malî ve teknik desteği sağlamak için tedbirler alacaktır. Bu destek uygun oldukça, Taraflar, yetkili uluslararası kuruluşlar veya Sekretarya tarafından bu kuruluşlardan hangisi uygun görülür ise, sağlanabilir.
8. Herhangi bir Taraf Grubu, Taraflar Konferansına önceden bildirmek ve Taraflar Konferansınca belirlenmiş esaslarına uymak şartı ile, verecekleri ortak bir bildirim ile bu madde uyarınca yerine getirmek durumunda oldukları yükümlülüklerini yerine getirdiklerini bildirebilirler, böyle bir bildirim, bildirim içinde yer alan her bir Tarafın Sözleşme uyarınca üzerine düşeni yerine getirdiği hakkındaki bilgiyi içermesi gereklidir.
9. Sekretarya'ya ulaşan ve Taraflar Konferansı tarafından belirlenecek kriterlere göre bir Tarafın gizli olduğunu belirttiği bilgiler, incelenmesi ve bildirim uyarınca kendisine ulaşması öngörülen organlardan birine iletilmeden önce, gizliliğini korumak için Sekretarya tarafından bir araya getirilecektir.
10. Sekretarya, 9 uncu paragraf saklı kalmak ve herhangi bir Tarafın her zaman bildirisini kamuoyuna sunma olanağını engellemeksizin, Tarafların bu maddenin uygulanması ile ilgili sunduğu bildirimleri, Taraflar Konferansına sunduğu zamanda, kamuoyunun da bilgisine getirecektir.

13. MADDE

Taraflar Konferansı, Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin soruların karara bağlanması için, birinci oturumunda, Tarafların istekleri üzerine hizmetlerine sunulacak çok taraflı bir danışma süreci oluşturmayı değerlendirecektir.

14. MADDE

1. İlgili Taraflar, Sözleşmenin yorumu veya uygulanması ile ilgili olarak iki veya daha fazla Taraf arasında anlaşmazlık çıkması halinde, görüşme ya da kendi tercihlerine göre diğer barışçıl yollara başvurarak bu anlaşmazlığın çözümüne çalışırlar.
2. Bölgesel ekonomik entegrasyon örgütü olmayan bir Taraf, Sözleşmeyi onay, kabul, uygun bulma veya katılım safhalarında, veya daha sonra herhangi bir zamanda, Depozitere Sözleşmenin uygulanması veya yorumu ile ilgili bir anlaşmazlığa ilişkin bir yazılı belge sunarak bir bildirimde bulunduğu, aynı yükümlülüğü kabul eden bütün Taraflara karşı hukuken ve özel bir anlaşma olmaksızın aşağıdakilerin zorunluluk olduğunu kabul etmiş olmaktadır:
  - a) Anlaşmazlığın Uluslararası Divanına götürüleceği, tabi ve/veya;

b) Mümkmn olur olmaz, Taraflar Konferansının hakemliğe ayrılmış bir eki ile kabul edeceği prosedür uyarınca karar verileceği,

Bölgesel ekonomik entegrasyon örgütü olan bir Taraf, hakemlik konusunda (b) altparagrafında öngörülen prosedür uyarınca, benzeri bir bildiri yapabilir.

3. Yukarıdaki 2 nci paragraf uyarınca yapılan bir bildiri, bildiride belirtilen süre sona erinceye veya bu bildirinini feshini yazılı olarak Depozitere tevdi edilmesini izleyen üç ayın sonuna kadar yürürlükte kalır.
4. Anlaşmazlık halinde bulunan taraflar aksine karar vermedikçe, yeni bir beyanın sunulması, bir bildirinini iptalinini tebligatı edilmesi veya bir bildirinini süresinin sona ermesi, Uluslararası Adalet Divanına veya Hakem Mahkemesine sunulmuş işlemleri hiçbir şekilde etkilemez.
5. Yukarıdaki 2 nci paragraf saklı kalmak kaydıyla, eğer Taraflardan birinin diğerine aralarında anlaşmazlık olduğunu duyurduğu tarihten sonra oniki aylık bir süre içinde, ilgili Taraflar 1 inci paragraftaki belirtilen yolları kullanarak aralarındaki anlaşmazlığı giderememişler ise, anlaşmazlığa düşen Taraflardan birinin isteği üzere, anlaşmazlığın giderilmesi için uzlaşma yoluna başvurulur.
6. Anlaşmazlığa düşen Taraflardan birinin isteği üzere bir uzlaşma komisyonu kurulacaktır. Komisyon, ilgili Tarafların her biri tarafından atanan eşit sayıda üyelerden ve bu üyelerce müşterek olarak seçilen bir Başkanndan oluşur. Komisyon, Tarafların iyi niyetle inceleyeceği bir öneri sunar.
7. Mümkmn olur olmaz, Taraflar Konferansınca, uzlaşmaya ayrılan ek ile tamamlayıcı uzlaşma usulleri kabul edilecektir.
8. Belge aksini gerektirmediği takdirde, işbu maddenin hükümleri, Taraflar Konferansının kabul edilebileceği herhangi bir ilgili hukukî belgeye uygulanır.

15. MADDE

1. Herhangi bir Taraf Sözleşmeye değişiklik önerebilir.
2. Sözleşmede yapılacak değişiklikler, Taraflar Konferansının bir olağan oturumunda kabul edilir. Sözleşmede yapılması önerilen herhangi bir değişiklik metni, önerinin kabul edilmesi için sunulduğu toplantıdan en az altı ay önce Sekretarya tarafından Taraflara iletir. Sekretarya ayrıca önerilen değişiklikleri, Sözleşmeyi imzalayanlara ve bilgi için Depoziter'e bildirir.
3. Taraflar, Sözleşmeye yapılması önerilen her değişiklik üzerinde, oybirliğiyle uzlaşmaya varılması için her türlü çabayı sarfeder. Eğer bu yönde sarf edilen bütün çabalar sonuçsuz kalır ve herhangi bir uzlaşma sağlanamaz ise, son çare olarak hazır bulunan ve oy kullanan Tarafların dörtte üçünün oy çoğunluğu ile değişiklik kabul edilir. Depoziter, Sekretarya tarafından kendisine bildirilen onaylanmış değişikliklerin kabulleri için, bütün Taraflara iletir.

4. Bir değişiklik için kabul belgeleri Depoziter'e tevdi edilir. 3 üncü paragraf uyarınca kabul edilen bir değişiklik Sözleşmeye Tarafların dörtte üçünün kabul belgelerinin Depozitere ulaştığı tarihten sonraki doksanınıcı günden itibaren, kabul etmiş olan Taraflar için yürürlüğe girer.
5. Değişiklik diğer herhangi bir Taraf için, sözkonusu değişiklikle ilgili kabul belgesini Depozitere tevdi ettiği tarihten sonraki doksanınıcı günden itibaren, değişiklik yürürlüğe girer.
6. Bu Maddenin amaçları doğrultusunda, "hazır bulunan ve oy kullanan Taraflar" deyimini, oylamada hazır bulunan ve olumlu veya olumsuz oy veren Taraflar anlamındadır.

16. MADDE

1. Sözleşmenin ekleri onun ayrılmaz bir parçasını oluşturacaktır ve, aksi açıkça ifade edilmedikçe, Sözleşmeye yapılan bütün atıflar eklerine de yapılmış olarak ele alınır. 14 üncü madde 2 (b) ve 7 nci paragraflarındaki hükümlere bir engel oluşturmaksızın, ekler, listelerden, formlardan ve bilimsel, teknik, işlemsel ve idari özellikteki diğer tanımlayıcı belgelerden oluşmakla sınırlanmış olacaktır.
2. Sözleşmenin ekleri 15 inci Maddenin 2, 3 ve 4 üncü paragraflarında tanımlanmış olan usullere göre, önerilecek ve kabul edilecektir.
3. Yukarıdaki 2 nci paragraf uyarınca kabul edilen bir ek, Depoziterin kabul edildiğini Taraflara bildirdiği tarihten altı ay sonra, bu süre içinde Depozitere sözkonusu eki red ettiğini yazılı olarak bildiren Taraflar için hariç olmak üzere Sözleşmeye Taraflar için yürürlüğe girer. Red duyurusunu geri alan Taraflar için ek, bu duyurunun Depozitere ulaştığı tarihten sonraki doksanınıcı günden itibaren yürürlüğe girer.
4. Sözleşme eklerine yapılacak değişikliklerin önerilmesi, kabulü ve yürürlüğe girişi, 2 ve 3 üncü paragraflarda yer alan Sözleşme eklerinin önerme, kabul ve yürürlüğe giriş yönteminin aynısına tabi olacaktır.
5. Eğer bir Ek'in kabulü veya bir ekte yapılacak değişikliğin kabulü sırasında, Sözleşmeye de bir değişiklik geliyorsa, o ek veya Ek'teki değişiklik, Sözleşmedeki değişiklik yürürlüğe girmeden yürürlüğe girmez.

17. MADDE

1. Taraflar Konferansı, olağan oturumlarından herhangi birinde, Sözleşmeye protokoller kabul edebilir.
2. Önerilen herhangi bir protokol metni, böyle bir toplantıdan en az altı ay önce, sekreteryaya tarafından Taraflara iletilir.

3. Herhangi bir protokolün yürürlüğe girme koşulları, bu protokollerle belirlenir.
4. Sadece Sözleşmeye Taraf olanlar bir protokole Taraf olabilirler.
5. Bir protokole ilişkin kararları, sadece o protokole Taraf olanlar alabilir.

18. MADDE

1. Aşağıdaki 2 nci paragraftaki beirtilenler hariç, Sözleşmeye Taraf olanların her biri, bir oy hakkına sahiptir.
2. Bölgesel ekonomik entegrasyon örgütleri, kendi yetki alanlarında, Sözleşmeye Taraf olan, kendi üye Devletlerinin sayısına eşit oy sayısı ile, oy kullanma hakkına sahiptirler. Bu kuruluşlar, eğer kendi üye Devletlerinden herhangi birisi oy hakkını kullanmış ise oy hakkı kullanmayacak veya kullanmamış ise oy hakkını kullanabilecektir.

19. MADDE

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Genel Sekreteri, Sözleşmenin ve 17 nci madde uyarınca kabul edilen protokollerin Depoziteridir.

20. MADDE

İşbu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Örgütü'ne veya Birleşmiş Milletler'in uzman kurumlarından birine üye Devletler veya Uluslararası Adalet Divanı Yasasına Taraf olan Devletlerin; bölgesel ekonomik entegrasyon örgütlerinin, Rio de Janeiro'daki Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sırasında ve daha sonra New York'taki Birleşmiş Milletler Örgütü merkezinde 20 Haziran 1992 ile 19 Haziran 1993 tarihleri arasında imzalarına açıktır.

21. MADDE

1. 8 inci Maddede belirtilen sekreteryaya görevleri, Taraflar Konferansının birinci oturumunun sonuna kadar, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 21 Aralık 1990 tarihli ve 45/212 sayılı Kararı ile geçici olarak oluşturulan sekreteryaya tarafından yerine getirilecektir.
2. Yukarıdaki 1 inci paragrafta belirtilen geçici sekreteryanın Başkanı, objektif bilimsel ve teknik tavsiyelere olan ihtiyaca cevap verebilmesini sağlamak için,

Bir protokole ilişkin kararları, sadece o protokole Taraf olanlar alabilir...

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli ile yakın işbirliği yapacaktır. Yetkili diğer bilimsel kuruluşlara da danışılabilir.

3. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Birleşmiş Milletler Çevre Programı ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası tarafından oluşturulan Küresel Çevre Fonu 11 inci Maddede atıfta bulunulan malî düzneğin yürütülmesini geçici olarak sağlayacak uluslararası birim olacaktır. Bu bağlamda, 11 inci Maddenin beklentilerine cevap verebilmesi için, Küresel Çevre Fonu'nun gereği şekilde yapılandırılması ve evrensel üyelik katılımı sağlayabilmesi gerekecektir.

22. MADDE

1. Sözleşme, Devletlerin ve bölgesel ekonomik entegrasyon örgütlerinin onayı, kabulü, uygun bulması veya katılımına tabidir. Sözleşme, imzaya kapatıldığı günün ertesi gününden itibaren katılıma açık olacaktır. Onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgeleri, Depozitere tevdi edilecektir.
2. Üye Devletlerinden herhangi biri Taraf olmadığı halde Sözleşmeye Taraf olan herhangi bir bölgesel ekonomik entegrasyon örgütü, Sözleşmeden doğan tüm yükümlülüklerle bağlıdır. Bu tür bir örgütün bir veya daha fazla üye Devletin Sözleşmeye Taraf olması halinde, bu örgüt ve üye Devletleri, Sözleşme uyarınca üstlendikleri yükümlülüklerin gerçekleştirilebilmesi için her biri üstlenecekleri sorumluluklar konusunda karar vereceklerdir. Bu tür durumlarda, örgüt ve üye Devletler, Sözleşmeden doğan hakları aynı zamanda kullanma hakkına sahip değildirler.
3. Bölgesel ekonomik entegrasyon örgütleri, onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgelerinde, Sözleşmenin kapsadığı konularla ilgili olarak yetkilerinin derecesini belirtirler. Ayrıca, bu örgütler, yetkilerinin derecesinde meydana gelen tüm önemli değişiklikleri, Taraflara bildirecek olan Depoziter'e bildirirler.

23. MADDE

1. Sözleşme, Ellinci onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgesinin tevdiini izleyen, doksanıncı gün yürürlüğe girecektir.
2. Ellinci onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgesinin tevdiinden sonra, Sözleşmeyi onaylayan, kabul eden, uygun bulan veya Sözleşmeye katılan her Devlet ya da bölgesel ekonomik entegrasyon örgütü için Sözleşme, bu Devlet veya örgüt onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgesini sunduktan doksan gün sonra yürürlüğe girer.
3. 1 ve 2 nci paragrafların amacına ulaşması için, bir bölgesel ekonomik entegrasyon örgütü tarafından tevdi edilen herhangi bir belge, kendi üye Devletleri tarafından tevdi edilenlere ilave olarak sayılmaz.

24. MADDE

İşbu Sözleşmeye hiçbir çekince konulamaz.

25. MADDE

1. Sözleşmenin, bir Taraf için yürürlüğe girdiği tarihten üç yıl sonrasında itibaren sözkonusu Taraf, Depoziter'e yazılı bildirimde bulunarak Sözleşmeden çıkabilir.
2. Çıkış bildiriminin Depoziter tarafından alındığı tarihten bir yıl geçtikten sonra veya bildirimde belirtilecek herhangi bir daha ileri tarihte, sözkonusu çıkış yürürlüğe girer.
3. Sözleşmeden çıkan herhangi bir Taraf, Taraf olduğu bütün protokollerden de çıkmış olarak kabul edilir.

26. MADDE

İşbu Sözleşmenin Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca asıl metinleri eşit derecede geçerli olup, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Genel Sekreterine tevdi edilecektir.

Bu sözleşme aşağıda imzası bulunan tam yetkili temsilciler tarafından usulüne uygun olarak imzalanmıştır.

Bindokuzyüzdoksaniki yılı Mayıs ayının dokuzuncu günü New York'ta imzalanmıştır.

EK-1

Almanya
Amerika Birleşik Devletleri
Avrupa Topluluğu
Avustralya
Avusturya
Belçika
Beyaz Rusya (a)
Bulgaristan (a)
Çekoslovakya (a) ²
Danimarka
Estonya (a)
Finlandiya
Fransa
İngiltere ve Kuzey İrlanda
Hollanda
İrlanda
İspanya
İsveç
İsviçre
İtalya
İzlanda
Japonya
Letonya (a)
Litvanya (a)
Lüksemburg
Kanada
Macaristan (a)
Norveç
Polonya (a)
Portekiz
Romanya (a)
Rusya Federasyonu (a)
Türkiye
Ukrayna (a)
Yeni Zelanda
Yunanistan

EK-2

Almanya
Amerika Birleşik Devletleri
Avrupa Topluluğu
Avustralya
Avusturya
Belçika
Danimarka
Finlandiya
Fransa
Hollanda
İngiltere ve Kuzey İrlanda
İrlanda
İspanya
İsveç
İsviçre
İtalya
İzlanda
Japonya
Lüksemburg
Kanada
Norveç
Portekiz
Türkiye ³
Yeni Zelanda
Yunanistan

(a) Piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bulunan ülkeler

² Lichtenstein, Monako, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Slovakya, Hırvatistan daha sonra listeye dahil olmuş, Çekoslovakya listeden çıkarılmıştır

³ Türkiye'nin adı, 2001 yılında gerçekleştirilen 7.Taraflar Konferansı'nda alınan 26/CP7 numaralı karar doğrultusunda Ek-II Listesinden çıkarılmıştır

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİNE YÖNELİK KYOTO PROTOKOLÜ

Bu Protokolün Tarafları,

Bundan sonra “Sözleşme” olarak anılacak olan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine katılan Taraflar *olup,*

2. Maddede belirtildiği gibi Sözleşmenin nihai amacını *takip ederek,*

Sözleşme'nin şartlarını *göz önünde tutarak,*

Sözleşme'nin 3. Maddesinin *idaresinde,*

Sözleşme'ye katılan Taraflar Konferansı'nın ilk oturumunda alınan 1/CP.1 kararı ile kabul edilen Berlin Buyruğu'na **göre,**

aşağıdaki konularda görüş birliğine varmışlardır:

1. MADDE

Bu Protokolün amacı bakımından, Sözleşme'nin 1. Maddesinde bulunan tanımlar uygulanacaktır. Buna ek olarak:

1. “Taraflar Konferansı”, Sözleşme'ye katılan Tarafların Konferansıdır.
2. “Sözleşme”, 9 Mayıs 1992 tarihinde New York'ta kabul edilen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesidir.
3. “Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli”, Dünya Meteoroloji Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çevre Programının ortak katılımıyla 1988'de oluşturulan Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli.
4. “Montreal Protokolü”, 16 Eylül 1987'de Montreal'de kabul edilen ve Ozon Tabakasını İncelten Maddelerle İlgili Protokol olup, daha sonra tanzim ve tadil edilmiştir.
5. “Mevcut ve Oy Kullanan Taraflar”, Sözleşmede bulunan ve olumlu ya da olumsuz oy kullanan ülkelerdir.

6. “Taraf”, metinde başka şekilde belirtilmedikçe bu Protokole Taraf olan anlamındadır.
7. “Ek-I Tarafı”, Sözleşmenin Ek-I Listesinde yer alan Taraf ya da değişiklik olabilirse Sözleşmenin 4. Maddesinin 2(g) paragrafı gereği bildirimde bulunan Taraf anlamındadır.

2. MADDE

1. Ek-I Tarafları, sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek amacıyla, 3. Maddedeki sayısallaştırılmış salım sınırlandırması ve azaltım yükümlülüklerinin yerine getirilmesi için şunları yapacaktır:
  - (a) Ulusal koşullarla uyumlu olarak, aşağıdaki politika ve önlemleri yürütecek ve diğerlerini özenle hazırlayacaktır:
    - (i) Ulusal ekonominin ilgili sektörlerinde enerji verimliliğinin artırılması;
    - (ii) İlgili uluslararası çevre anlaşmalarındaki yükümlülükleri dikkate alarak, Montreal Protokolünce denetlenmeyen sera gazlarının yutakları ve haznelerinin artırılması ve korunması, sürdürülebilir orman yönetimi uygulamaları, ağaçlandırma ve yeniden ormanlaştırma çalışmalarının desteklenmesi;
    - (iii) İklim değişikliği değerlendirmeleri ışığında sürdürülebilir tarım yönetmelerinin desteklenmesi;
    - (iv) Yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları, karbondioksiti gideren teknolojiler ile çevre dostu ileri ve yenilikçi teknolojilerin desteklenmesi, geliştirilmesi ve kullanımının artırılması ile ilgili araştırma yapılması;
    - (v) Sera gazı salımlarına neden olan tüm sektörlerde, Sözleşmenin amacına ve piyasa araçlarının uygulanmasına aykırı tüm piyasa uyumsuzlukları, mali teşvikler, vergi ve gümrük istisnalarını kademeli olarak azaltma ya da sona erdirme;
    - (vi) Montreal Protokolünce denetlenmeyen sera gazları salımını sınırlayan ya da azaltan politika ve önlemleri teşvik etmeyi amaç edinen ilgili sektörlerde uygun reformların desteklenmesi;
    - (vii) Montreal Protokolünce denetlenmeyen taşıma sektöründeki sera gazları salımlarının sınırlandırılması ve/ya da azaltılması ile ilgili önlemler;

(viii) Hem atık yönetiminde geri kazanım ve kullanım hem de enerji üretimi, nakli ve dağıtımı yoluyla metan salımının sınırlandırılması ya da azaltılması.

(b) Sözleşmenin 4. Maddesinin 2(e) (i) paragrafına uygun olarak bu maddede kabul edilen politika ve önlemlerin bireysel ya da bileşik etkinliğini artırmak için diğer Taraflarla işbirliği yapacaktır. Bu işbirliği oluşumuna kadar bu Taraflar; karşılaştırılabilirlik, şeffaflık ve etkinliklerinin iyileştirilmesi yollarının geliştirilmesi dahil olmak üzere, bu politika ve önlemlerle ilgili deneyim paylaşımı ve bilgi alışverişi konularında adım atacaktırlar. Bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı, ilgili tüm bilgileri dikkate alarak ilk oturumunda ya da daha sonra mümkün olduğunda böyle bir işbirliğini kolaylaştırma yollarını değerlendirecektir.

2. Ek-I'deki Taraflar, sırasıyla Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü ve Uluslararası Denizcilik Örgütü ile birlikte çalışarak, havacılık ve depo yakıtlarından kaynaklanan ve Montreal Protokolünce denetlenmeyen sera gazları salımlarının sınırlandırılması ya da azaltılmasını takip edeceklerdir.
3. Ek-I'deki Taraflar; iklim değişikliğinin olumsuz etkileri, uluslararası ticarete olan etkileri ve gelişmekte olan ülkelerle ilgili özellikle 4. Maddenin 8. ve 9. paragraflarında açıklanan diğer Taraf ülkelere olan sosyal, çevresel ve ekonomik etkiler dahil olmak üzere, Sözleşmenin 3. Maddesini göz önünde tutarak, olumsuz etkileri en aza indirecek şekilde bu maddedeki politika ve önlemleri yürütme konusunda çaba göstereceklerdir. Bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı, bu paragraftaki şartların yerine getirilmesini desteklemek amacıyla, uygun bir şekilde harekete geçebilir.
4. Bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı, farklı ulusal koşullar ve potansiyel etkileri göz önünde tutarak, yukarıda 1(a) paragrafındaki politika ve önlemlerden birini koordine etmenin yararlı olacağına karar verirse, bu politika ve önlemlerin koordinasyonunun oluşturulmasına ait yol ve araçları değerlendirecektir.

3. MADDE

1. Ek-I Tarafları, bu maddedeki koşullara göre, salımların 2008-2012 yılı arasındaki dönemde 1990 yılındaki düzeyinin en az % 5 aşağısına indirileceği görüşüyle, Ek-B'de kayıtlı sayısallaştırılan salım sınırlandırmaları ve azaltım yükümlülüklerine göre hesaplanan, Ek-A'da sıralanan sera gazlarının insan kaynaklı toplam karbondioksit

**salımların
2008-2012
yılı arasındaki
dönemde
1990 yılındaki
düzeyinin en az
% 5 aşağısına
indirileceği
görüşüyle...**

**Ek-I
Taraflarından
her biri, 2005
yılına kadar bu
protokoldeki
yükümlülüklerini
yerine getirmede
gösterilebilir
bir ilerleme
kaydetmiş
olacak...**

- eşdeğeri salımlarının, bireysel ya da ortak olarak, ayrılmış miktarları aşmayacağını temin edeceklerdir.
2. Ek-I Taraflarından her biri, 2005 yılına kadar bu protokoldeki yükümlülüklerini yerine getirmede gösterilebilir bir ilerleme kaydetmiş olacaktır.
  3. Her yükümlülük döneminde, karbon stoklarında doğrulanabilir değişiklikler olarak ölçülen ve 1990 yılından itibaren doğrudan insan etkisiyle arazi kullanımındaki değişim ile ormanlaştırma, yeniden ormanlaştırma ve ormansızlaşma ile sınırlı ormancılık etkinlikleri sonucu sera gazlarının kaynaklarca salımı ve yutaklarca uzaklaştırılmasındaki net değişiklikler, Ek-I Taraflarının bu maddedeki yükümlülüklerini karşılamada kullanılacaktır. Bu etkinliklere bağlı sera gazlarının kaynaklarca salımı ve yutaklarca uzaklaştırılması şeffaf ve doğrulanabilir bir şekilde bildirilecek ve 7. ve 8. Maddelere göre gözden geçirilecektir.
  4. Bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansının ilk oturumundan önce, Ek-I Tarafları Bilimsel ve Teknik Danışma Yardımcı Organı tarafından değerlendirilmek üzere, 1990'daki karbon stokları seviyesini belirlemek ve sonraki yıllarda karbon stoklarında meydana gelen değişiklikleri tahmin edebilmek amacıyla veri sağlayacaktır. Bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı, ilk oturumunda ya da daha sonra mümkün olduğunda, belirsizlikler, bildirimde şeffaflık, doğrulanabilirlik, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin metodolojik çalışmaları ve 5. Maddeye göre Bilimsel ve Teknik Danışma Yardımcı Organı tarafından sunulan tavsiye ve Taraflar Konferansının kararlarını dikkate alarak; tarım toprakları, arazi kullanımındaki değişim ve ormancılık gruplarında sera gazlarının kaynaklarca salımı ve yutaklarca uzaklaştırılmasındaki değişikliklerle ilgili ek insan kaynaklı etkinliklerinin hangilerinin, ne şekilde Ek-I Tarafları için ayrılmış miktarlara eklenmesi ya da çıkarılmasına yönelik usullere ve kurallara dair karar verecektir. Bu karar, ikinci ve diğer yükümlülük dönemlerinde de geçerli olacaktır. Taraflar, insan kaynaklı bu ek etkinliklerle ilgili böyle bir kararı, bu etkinliklerin 1990'dan itibaren yürürlükte olması şartıyla, ilk yükümlülük döneminde uygulama konusunda seçim yapabilecektir.
  5. Taraflar Konferansı'nın ikinci oturumundaki 9/CP.2 kararına göre temel yıl ya da dönemi belirlenmiş piyasa ekonomisine geçiş sürecinde olan Ek-I'deki Taraflar, bu maddedeki yükümlülüklerini yerine getirmede o baz yıl ya da dönemi kullanacaklardır. Ayrıca Sözleşmenin 12. Maddesindeki ilk ulusal bildirimini henüz yerine getirmemiş ve piyasa ekonomisine geçiş sürecinde olan Ek-I'deki diğer bir Taraf, bu maddedeki yükümlülüklerini yerine getirmek için 1990 yılı dışında tarihsel bir baz yıl ya da dönem kullanma niyetini bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar

Konferansına bildirebilir. Bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı böyle bir bildirim hususunda gerekli kararı verecektir.

6. Bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı tarafından, Sözleşmenin 4. Maddesinin 6. Paragrafını dikkate alarak; bu maddelerin dışında, bu protokoldeki yükümlülüklerinin yerine getirilmesi için piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki Ek-I Taraflarına, belirli bir ölçüde esneklik sağlanabilecektir.
7. Sayısallaştırılan salım sınırlandırması ve azaltımına ait ilk yükümlülük dönemi olan 2008-2012 yılları arasında, Ek-I Taraflarından her biri için ayrılmış miktar, Ek-A'da sıralanan insan kaynaklı toplam karbondioksit eşdeğeri sera gazlarının salımlarının, Ek-B'de verilen, 1990 yılı ya da temel yıl ya da yukarıdaki 5. Paragrafa göre belirlenen döneminin, yüzde değerinin beşle çarpılmasına eşit olacaktır. Ek-I Tarafları, arazi kullanım değişiklikleri ve ormancılık etkinliklerinden kaynaklanan sera gazlarının salımlarının farkı, net bir kaynak olması halinde bu farkı 1990 yılındaki insan kaynaklı toplam karbondioksit eşdeğeri sera gazı salımlarına ekleyecek, uzaklaştırma olması halinde bu farkı 1990 yılındaki insan kaynaklı toplam karbondioksit eşdeğeri sera gazı salımlarından çıkaracaktır.
8. Ek-I Tarafları, yukarıdaki 7. Paragrafta verilen hesaplama amacıyla hidroflüorokarbon, perflüorokarbon ve kükürt heksaflüorür için 1995 yılını temel yıl olarak kullanabilir.
9. Ek-I Taraflarının sonraki dönemler için yükümlülükleri, 21. Maddenin 7. Paragrafındaki şartlara göre kabul edilecek olan, bu protokoldeki Ek-B'ye ait değişikliklerle yapılacaktır. Bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı, yukarıda 1. Paragrafta belirtilen ilk yükümlülük döneminin bitiminden en az yedi yıl önce bu yükümlülükleri değerlendirmeye başlayacaktır.
10. 6. ya da 17. Maddelerdeki şartlara göre bir Tarafın diğerinden aldığı herhangi bir salım azaltım birimi ya da ayrılmış miktarın bir kısmı, alan Taraf için belirlenen miktara ilave edilecektir.
11. 6. ya da 17. Maddelerdeki şartlara göre bir Tarafın diğerine verdiği herhangi bir salım azaltım birimi ya da kararlaştırılan miktarın bir kısmı, veren Taraf için belirlenen miktardan düşülecektir.
12. 12. Maddenin şartlarına göre bir Tarafın diğer bir Taraftan aldığı onaylanmış salım azaltımları, alan Taraf için kararlaştırılan miktara eklenecektir.
13. Bir Ek-I Tarafının salımları bir yükümlülük döneminde bu Maddede belirlenen miktarların altındaysa, bu fark ilgili Tarafın isteği üzerine sonraki yükümlülük dönemlerinde O Taraf için kararlaştırılan belirlenmiş miktara eklenecektir.

**Taraflar
Konferansı,
yukarıda 1.
Paragrafta
belirtilen ilk
yükümlülük
döneminin
bitiminden en az
yedi yıl önce bu
yükümlülükleri
değerlendirmeye
başlayacak...**

14. Ek-I Taraflarından her biri, gelişmekte olan Taraf ülkeler ve özellikle Sözleşmenin 4. Maddesinin 8. ve 9. Paragraflarında tanımlanan ülkeler üzerine olan olumsuz sosyal, çevresel ve ekonomik etkileri asgariye indirecek şekilde yukarıda 1. Paragrafta sözü geçen yükümlülükleri yerine getirmek için gayret gösterecektir. Bu paragrafların yürütülmesi hususunda Taraflar Konferansı'nın ilgili kararları ile aynı doğrultuda olmak üzere, bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı, bu paragraflarda atıfta bulunulan Taraflar üzerine iklim değişikliğinin olumsuz etkileri ve/ya da tepki önlemlerinin etkilerinin en aza indirilmesi için gerekli olan etkinliklerin neler olduğunu ilk oturumunda değerlendirecektir. Görüşme edilecek konu başlıkları arasında mali kaynak sağlanması, sigorta ve teknoloji transferi yer alacaktır.

4. MADDE

1. 3. Maddedeki yükümlülükleri ortak yerine getirme kararı almış olan Ek-I Tarafları, Ek-A'da sıralanan toplam bileşik insan kaynaklı toplam karbondioksit eşdeğeri sera gazı salımlarının, Ek-B'de verilen sayısallaştırılan salım sınırlandırması ve azaltım yükümlülükleri ile 3. Maddedeki şartlara göre hesaplanan ayrılmış miktarları aşmaması şartıyla bu yükümlülükleri yerine getirmiş olduğu varsayılacaktır. Anlaşmaya varan Taraflardan her birine tahsis edilen salım düzeyinin sınırları o anlaşmada belirlenecektir.
2. Böyle bir anlaşmaya varan Taraflar, bu Protokolün onaylanma, kabul, uygun bulma ve katılma belgelerinin sunulması tarihinde anlaşma şartlarını Sekreteryaya bildireceklerdir. Sekreteryaya Sözleşmeye imza koyan ve taraf olan ülkeleri anlaşma şartları hakkında sırayla bilgilendirecektir.
3. Bu anlaşma 3. Maddenin 7. Paragrafında belirtilen yükümlülük dönemi boyunca yürürlükte kalacaktır.
4. Ortak hareket eden Taraflar, bir bölgesel ekonomik entegrasyon örgütünün çerçeve çalışmasında bulunur ve bu örgütle birlikte olursa, bu Protokolün kabulünden sonra örgüt içeriğindeki herhangi bir değişiklik bu Protokoldeki mevcut yükümlülükleri etkilemeyecektir. Örgüt içeriğindeki değişiklik sadece değişikliği takiben kabul edilen 3. Maddedeki yükümlülüklerin amacı açısından uygulanacaktır.
5. Toplam bileşik salım azaltım seviyesine ulaşmada böyle bir anlaşmaya katılan Taraflarca bir başarısızlık söz konusu olduğunda, bu anlaşmaya katılan Taraflardan her biri anlaşmada sınırları belirlenen kendi salım seviyelerinden sorumlu olacaklardır.
6. Ortak hareket eden Taraflar, bu Protokole Taraf olan bir bölgesel ekonomik entegrasyon

örgütünün çerçeve çalışmasında bulunur ve bu örgütle birlikte olursa, toplam bileşik salım azaltım seviyesini elde etmede bir başarısızlık söz konusu olduğunda, bölgesel ekonomik entegrasyon örgütünün üye ülkelerinin her biri tek tek ve 24. Maddeye göre hareket eden bölgesel ekonomik entegrasyon örgütüyle birlikte, bu maddede bildirildiği şekliyle kendi salım seviyelerinden sorumlu olacaklardır.

5. MADDE

1. Ek-I Tarafları, ilk yükümlülük döneminin başlamasından önceki bir yıldan geç olmamak üzere, Montreal Protokolünce denetlenmeyen kaynaklardan gelen insan kaynaklı sera gazlarının salımları ve uzaklaştırılmalarının tahmini için ulusal bir sistem kuracaklardır. Aşağıdaki 2. Paragrafta belirlenen yöntemleri kapsayacak olan bu ulusal sistemler için gerekli esaslar, bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansının ilk oturumunda karara bağlanacaktır.
2. Montreal Protokolünce denetlenmeyen kaynaklardan gelen insan kaynaklı sera gazlarının kaynaklarca salımlarının ve yutaklarca uzaklaştırılmalarının tahmininde, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli tarafından kabul edilen ve Taraflar Konferansının üçüncü oturumunda kabul edilen yöntemler kullanılacaktır. Bu yöntemlerin kullanılmadığı yerlerde, uygun düzenlemeler bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansının ilk oturumunda karar alınan yöntemlere göre yapılacaktır. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli çalışmaları ile beraber Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organınca sunulan tavsiyeler esas olmak üzere, bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı, Taraflar Konferansının ilgili kararlarını dikkate alarak, bu yöntem ve düzenlemeleri düzenli olarak yeniden gözden geçirecek ve uygun şekilde değişiklikler yapacaktır. Yöntem ve düzenlemelere ait herhangi bir değişiklik, bu değişiklik sonrası kabul edilen bir yükümlülük dönemine göre yalnızca 3. Maddedeki yükümlülüklerle olan uyumluluğu araştırmak amacıyla kullanılacaktır.
3. Ek-A'da listelenen insan kaynaklı sera gazlarının kaynaklarca salımlarının ve yutaklarca uzaklaştırılmalarının küresel ısınma potansiyellerinin hesaplanmasında Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli tarafından kabul edilen ve Taraflar Konferansının üçüncü oturumunda kabul edilen yöntemler kullanılacaktır. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli çalışmaları, inter alia, ve Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organınca sunulan tavsiyeler esas olmak üzere, bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı, Taraflar Konferansının ilgili kararlarını dikkate alarak sera gazlarının her birinin küresel ısınma potansiyelini düzenli olarak gözden geçirecek ve uygun şekilde düzeltmeler

projelerden elde edilen salım azaltım birimlerini diğer bir Tarafa verebilir ya da ondan alabilir...

yapacaktır. Küresel ısınma potansiyeline ait herhangi bir düzeltme, bu düzeltme sonrası kabul edilen bir yükümlülük dönemine uygun olarak yalnızca 3. Maddedeki yükümlülüklerle uygulanacaktır.

6. MADDE

1. 3. Maddedeki yükümlülükleri karşılamak amacıyla, Ek-I'deki bir Taraf aşağıdakileri sağlamak koşuluyla, herhangi bir ekonomi sektöründe sera gazlarının kaynaklarca salımı ya da yutaklarca uzaklaştırılmasını amaçlayan projelerden elde edilen salım azaltım birimlerini diğer bir Tarafa verebilir ya da ondan alabilir:
  - (a) Projenin müdahil Tarafların onayının alınması;
  - (b) Projenin sera gazlarının kaynaklarca salımını azaltması ya da yutaklarca uzaklaştırılmasını artırma yönünde, ek bir katkı sağlaması;
  - (c) 5. ve 7. Maddelerdeki yükümlülüklerle uygun olmaması halinde herhangi bir salım azaltım birimi alınmaz;
  - (d) Salım azaltım birimlerinin alınması, 3. Maddedeki yükümlülükleri karşılamak amacıyla yapılan ülke içi faaliyetlere bir ek olacaktır.
2. Bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı, doğrulama ve bildirme prensipleri dahil olmak üzere bu maddenin yürütülmesi için gerekli prensipleri titizlikle ortaya koyacaktır.
3. Ek-I Tarafları kendi sorumluluğu altında, bu maddedeki salım azaltım birimlerinin oluşturulması, bir başkasına verilmesi ya da alınmasına yönelik faaliyetlerde yasal kuruluşları yetkili kılabilir.
4. 8. Maddenin ilgili şartlarına göre, bu maddede atıfta bulunulan isteklerin Ek-I Tarafları tarafından yürütülmesine dair bir sorun belirlenirse; salım azaltım birimlerinin verilmesine ve alınmasına, böyle bir birimin bir Tarafça 3. Maddedeki yükümlülüklerini karşılamada kullanılmaması şartıyla, sorun tespit edildikten sonra uyum hususu çözümlene dek devam edilebilir.

7. MADDE

1. Ek-I Tarafları, aşağıdaki 4. Paragrafa göre belirlenecek olan ve 3. Madde ile uyumluluğu

sağlamak amacıyla gerekli ilave bilgileri, Taraflar Konferansının ilgili kararlarına göre beyan edilen ve Montreal Protokolünce denetlenmeyen sera gazlarının kaynaklarca salımını ya da yutaklarca uzaklaştırılmasını yıllık envanterine dahil edecektir.

2. Ek-I Tarafları, aşağıdaki 4. Paragrafa göre belirlenecek olan ve bu Protokoldeki yükümlülüklerle olan uyumluluğu göstermek için gerekli ilave bilgileri Sözleşmenin 12. Maddesinde belirtilen ulusal bildirimine dahil edecektir.
3. Ek-I Tarafları, bu Protokol ilgili Taraf için yürürlüğe girdikten sonraki yükümlülük döneminin ilk yılı için Sözleşmede yerine getirilmesi gereken ilk envanter ile başlayarak, yukarıdaki 1. Paragrafta istenen bilgileri bildirecektir. Her bir Taraf, bu Protokol kendisi için yürürlüğe girdikten ve aşağıdaki 4. Paragrafta verildiği şekliyle prensipleri kabul ettikten sonra, Sözleşmede yerine getirilmesi gereken ilk ulusal bildirim için bir parçası olarak yukarıdaki 2. Paragrafta istenen bilgileri bildirecektir. Bu maddede istenilen bilgilerin daha sonraki bildirim sıklığı Taraflar Konferansınca karara bağlanan ulusal bildirimlerin sunulması için kullanılacak takvim dikkate alınarak, bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansınca belirlenecektir.
4. Bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı, Taraflar Konferansınca kabul edilen Ek-I Taraflarının ulusal bildirim hazırlığı için belirlenen esasları dikkate alarak, bu maddede istenen bilgilerin hazırlanması için gerekli esasları ilk oturumunda alacak ve ondan sonra periyodik olarak gözden geçirecektir. Bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı ayrıca, ilk yükümlülük döneminden önce kararlaştırılan miktarların hesaplanması için gerekli usulleri de karara bağlayacaktır.

8. MADDE

1. Ek-I Taraflarının bildirdiği 7. Maddedeki bilgiler Taraflar Konferansının ilgili kararlarını izleyerek ve aşağıdaki 4. Paragrafta bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansınca bu amaç için kabul edilen esaslara göre uzman gözden geçirme ekibi tarafından gözden geçirilecektir. EK-I Tarafları 7. Maddenin 1. Paragrafı gereği bildirdiği bilgiler, salım envanterleri ile ayrılmış miktarların yıllık derlenmesi ve hesaplanmasının bir parçası olarak gözden geçirilecektir. Buna ek olarak, EK-I Tarafları 7. Maddenin 2. Paragrafı gereği bildirdiği bilgiler, bildirimlerin değerlendirilmesinin bir parçası olarak gözden geçirilecektir.
2. Taraflar Konferansının bu amaç için ortaya koyduğu esaslara göre Sözleşmedeki Taraflarca ve uygun görüldüğünde Hükümetlerarası örgütlerce aday gösterilenlerden

**Taraflar
Konferansı,
bu Protokolü
düzenli olarak
gözden
geçirecektir...**

- seçilecek uzmanlardan oluşacak Uzman gözden geçirme ekiplerinin eşgüdümü Sekreteryaya tarafından sağlanacaktır.
3. İnceleme süreci, bu Protokolün bir Tarafça yürütülmesine yönelik tüm noktaların tam ve kapsamlı bir değerlendirmesini içerecektir. Uzman gözden geçirme ekipleri, ilgili Tarafın yükümlülüklerinin yürütülmesini değerlendirerek ve yükümlülüklerin gerçekleştirilmesindeki potansiyel sorunlar ile etkili olan faktörleri belirleyerek bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansına bir rapor hazırlayacaktır. Bu raporların Sözleşmeye katılan Taraflara dağıtımını Sekreteryaya tarafından yapılacaktır. Sekreteryaya, bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansına yapılacak daha ileri bir değerlendirme için bu raporlarda belirtilen yürütme sorunlarını liste haline getirecektir.
  4. Bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı, Taraflar Konferansının ilgili kararlarını göz önünde tutarak uzman gözden geçirme ekiplerince bu Protokolün yürütülmesinin incelenmesine dair esasları ilk oturumunda kabul edecek ve daha sonra düzenli olarak gözden geçirecektir.
  5. Bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı, Yürütme Yardımcı Organı ve uygun görülürse, Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı'nın desteğiyle şu noktaları değerlendirecektir:
    - (a) 7. Madde gereği Taraflarca bildirilen bilgiler ve bu maddede istenenlerle ilgili uzman gözden geçirme raporları;
    - (b) Taraflarca ortaya konulan sorunlar gibi yukarıdaki 3. Paragrafta Sekreteryaya tarafından listelenen yürütme sorunları.
  6. Yukarıdaki 5. Paragrafta atıfta bulunulan bilgilerin değerlendirilmesine göre, bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı bu Protokolün yürütülmesine dair gerek duyulan herhangi bir konu hakkında kararlar alacaktır.

9. MADDE

1. Bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı, konu ile ilgili teknik, sosyal ve ekonomik bilgiler gibi iklim değişikliği ve etkilerine ait mevcut bilimsel bilgi ve değerlendirmelerin ışığında, bu Protokolü düzenli olarak gözden geçirecektir. Bu değerlendirmeler, Sözleşmedeki ilgili görüşlerle ve özellikle Sözleşmenin 4. Maddesinin 2(d) paragrafınca ve 7. Maddesinin 2(a) paragrafınca

istenenlerle eşgüdüm içerisinde yürütülecektir. Bu görüşler esas alınarak, bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı uygun eylemi gerçekleştirecektir.

2. İlk değerlendirme, bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansının ikinci oturumunda yer alacaktır. Daha sonrakiler düzenli aralıklarla ve uygun zamanda yapılacaktır.

10. MADDE

Tarafların hepsi, ortak fakat farklılaşmış sorumluluklarını ve özgün ulusal ve bölgesel kalkınma önceliklerini, amaçlarını ve koşullarını dikkate alarak, Ek-I Dışı Taraflar için yeni bir yükümlülük ortaya koymadan ve Sözleşmenin 4. Maddesinin 1. Paragrafındaki mevcut yükümlülükleri onaylayarak ve Sözleşmenin 4. Maddesinin 3., 5. ve 7. Paragraflarını göz önünde tutarak, sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirebilmek için bu yükümlülüklerin yerine getirilmesindeki ilerlemeye devam ederek, şunları yapacaklardır:

(a) Uygun ve mümkün olabildiğince ulusal ölçekte, ve uygun olan yerde yerel ölçekte, Taraflar Konferansınca kabul edilen ulusal bildirim hazırlığına ait esaslara göre hazırlanan Montreal Protokolünce denetlenmeyen sera gazlarının kaynaklarca salımı ya da yutaklarca uzaklaştırılmasına ait ulusal envanterlerin hazırlanması ve düzenli güncelleşmesi için, Taraflar Konferansınca kararlaştırılacak olan karşılaştırılabilir yöntemleri kullanarak, salım faktörlerinin, her bir Tarafın sosyoekonomik şartlarını yansıtan etkinlik verilerinin ya da modellerinin iyileştirilmesi için maliyet-etkin bölgesel programlar kurgulamak;

(b) İklim değişikliğini azaltıcı önlemleri ve iklim değişikliğine yeterince uyum sağlayıcı önlemleri içeren ulusal ve uygun olan yerde bölgesel programlar yapmak, yürütmek, yayımlamak ve düzenli olarak güncellemek;

(i) Bu programlar, enerji, ulaşım ve sanayi sektörlerine yönelik, ek olarak tarım, ormancılık ve atık yönetimi sektörleri ile de ilgili olacaktır. Ayrıca arazi planlamasının iyileştirilmesine yönelik uyum teknolojileri ve yöntemler, iklim değişikliğine olan uyumu artıracaktır.

(ii) Ek-I Tarafları, 7. Maddeye göre ulusal programlarını dahil ederek bu Protokoldeki faaliyetle ilgili bilgileri bildirecektir; Diğer Taraflar, iklim değişikliği ve olumsuz etkilerinin ifade edilmesine katkıda bulunduğu önlemleri içeren programlarla ilgili ve sera gazlarının kaynaklarca salımının azaltılması ya da yutaklarca uzaklaştırılmasının artırılması, kapasite geliştirme ve uyum önlemlerini içeren bilgileri

ulusal bildirimlerine dahil etmeye çalışacaklardır.

(c) Özellikle gelişmekte olan ülkelerde çevre konusunda önemli teknolojilerin, bilgi birikimlerinin, uygulamaların ve iklim değişikliği ile ilgili süreçlerin geliştirilmesi, uygulanması ve yaygınlaştırılmasına ilişkin etkin yöntemler ile buna ek olarak kamunun sahip olduğu ya da ülkede mevcut çevre konusundaki önemli teknolojilerin etkin transferi için gerekli olan politika ve programların belirlenmesi ve çevre konusunda önemli teknolojileri transfer etmek, onlara erişimi artırmak ve desteklemek için özel sektöre bir ortam oluşturma noktalarında desteklenmesi için işbirliği yapmak ve uygun görülürse, bunların transferini ya da bunlara erişilmesini desteklemek, sağlamak ve finanse etmek için uygulanabilir adımlar atmak

(d) Bilimsel ve teknik araştırmalarda işbirliği yapmak; iklim sistemi, iklim değişikliğinin olumsuz etkileri ve farklı tepki stratejilerinin ekonomik ve sosyal sonuçlarına yönelik belirsizlikleri azaltmak için veri arşivleri ile sistematik gözlem sistemlerinin geliştirilmesini ve sürdürülmesini desteklemek ve Sözleşmenin 5. Maddesini göz önünde tutarak, uluslararası ve hükümetlerarası çabalara, programlara, araştırma ve sistematik gözlem konularındaki oluşumlara katılma imkanlarının ve içsel kapasitelerin geliştirilmesi ve güçlendirilmesini desteklemek;

(e) Uluslararası düzeyde, uygun olan yerlerde mevcut organları kullanarak, özellikle gelişmekte olan ülkeler için ulusal kapasite gelişiminin güçlendirilmesi, özellikle insan ve kurumsal kapasitelerinin ve bu alanda uzman olarak yetişecek personelin değişimi ve görevlendirilmesi konularında işbirliği yapmak ve destek sağlamak; iklim değişikliği ile ilgili bilgilere halkın ulaşımını ve ulusal düzeyde bir kamu bilincinin oluşumunu sağlamak. Sözleşmenin 6. Maddesi dikkate alınarak, Sözleşmedeki ilgili organlar aracılığıyla bu etkinliklerin yürütülmesi için uygun yöntemler geliştirilecektir.

(f) Taraflar Konferansı'nın ilgili kararlarına göre, bu madde takip edilerek yürütülen program ve faaliyetlerle ilgili bilgileri ulusal bildirimlerine dahil etmek;

(g) Sözleşmenin 4. Maddesinin 8. Paragrafına göre bu maddedeki yükümlülüklerin yerine getirilmesi hususunda gereken zehni göstermek.

11. MADDE

1. 10. Maddenin yürütülmesinde, Taraflar Sözleşmesin 4. Maddesinin 4.,5.,7.,8. ve 9. Paragraflarındaki koşulları dikkate alacaklardır.
2. Sözleşmenin Ek-II Listesindeki gelişmiş Taraf ülkeler ve diğer gelişmiş Taraf ülkeler,

Sözleşmenin 4. Maddesinin 3. Paragrafındaki ve 11. Maddesindeki şartlara göre ve Sözleşmenin mali düzeneğinin yönetilmesinden sorumlu kuruluş ya da kuruluşlar aracılığıyla, Sözleşmenin 4. Maddesinin 1. Paragrafının yürütülmesi çerçevesinde, aşağıdaki noktaları yerine getireceklerdir:

(a) 10. Maddenin (a) alt paragrafında yer alan Sözleşmenin 4. Maddesinin 1(a) paragrafındaki mevcut yükümlülüklerin yürütülmesinde yol kat edilirken, gelişmekte olan taraf ülkelerce yapılan ve önceden kararlaştırılmış tüm masrafların karşılanması için yeni ve ilave mali kaynaklar sağlamak;

(b) Ayrıca, 10. Maddede yer alan ve bu maddeye göre Sözleşmenin 11. Maddesinde atıfta bulunulan uluslararası kuruluş ya da kuruluşlarla gelişmekte olan bir taraf ülke arasında kararlaştırılan, Sözleşmenin 4. Maddesinin 1. Paragrafındaki mevcut yükümlülüklerin yürütülmesinde ilerleme kaydedilmesi kapsamında belirlenen tüm ek masrafların karşılanması için gelişmekte olan taraf ülkelerce ihtiyaç duyulan mali kaynakları teknoloji transferi de dahil olmak üzere sağlamak.

Bu mevcut yükümlülüklerin yerine getirilmesinde, para akışındaki yeterlilik ve önceden tahmin edebilme ihtiyacı ve gelişmiş taraf ülkeler arasında paylaşılan sorumluluğun önemi dikkate alınacaktır. Taraflar Konferansı'nın ilgili kararlarındaki ve bu protokolün kabulünden önce alınanlardaki de dahil olmak üzere, Sözleşmenin mali düzeneğinin yönetilmesinden sorumlu kuruluş ya da kuruluşlara ait esaslar, bu paragraftaki koşullara gerekli değişiklikler yapılarak uygulanacaktır.

3. 10. Maddenin yürütülmesi için gerekli mali kaynaklar Sözleşmenin Ek-II Listesindeki gelişmiş Taraf ülkeler ve diğer gelişmiş Taraf ülkeler tarafından, gelişmekte olan ülkelerin de kolaylaştırıcılığında, ikili, bölgesel ve çok taraflı araçlar kullanılarak sağlanabilir.

12. MADDE

1. Bu bölümde bir temiz kalkınma düzeneği tanımlanmaktadır.
2. Temiz Kalkınma Düzeneği'nin amacı, Ek-I Dışı Taraflara, sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirme ve Sözleşmenin nihai amacına katkıda bulunma ve Ek-I Taraflarına 3. Maddedeki sayısallaştırılan salım sınırlama ve azaltım yükümlülüklerini yerine getirmeleri noktalarında destek olmaktır.
3. Temiz Kalkınma Düzeneği altında:
  - (a) Ek-I Dışı Taraflar, onaylı salım azaltımları elde edilen proje etkinliklerinden

yararlanacaktır.

(b) Ek-I Tarafları, Bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansınca belirlendiği şekliyle, 3. Maddedeki sayısallaştırılan salım sınırlandırması ve azaltım yükümlülüklerini yerine getirmek için, bu proje etkinliklerinden elde edilen onaylı salım azaltımlarını kullanabilirler.

4. Temiz Kalkınma Düzenegi, bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansının yetkisi ve rehberliğine tabi olacak ve Temiz Kalkınma Düzenegi İcra Kurulu tarafından idare edilecektir.
5. Her bir proje faaliyetinden elde edilen onaylı salım azaltımları, Bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansınca yetkilendirilecek yetkili kuruluşlar tarafından aşağıdaki noktalar esas alınarak onaylanacaktır:
  - (a) Sürece dahil olan Taraflardan her birinin gönüllü katılımı;
  - (b) İklim değişikliğinin önlenmesi ile ilgili gerçek, ölçülebilir ve uzun vadeli yararlar;
  - (c) Onaylı proje etkinliklerinin, etkinliklerin gerçekleşmediği koşullarda ortaya çıkan salımların azaltılmasında ek bir katkı sağlaması,
6. Temiz Kalkınma Düzenegi gerektiğinde, onaylı proje etkinlikleri ile ilgili kaynak sağlanmasının düzenlenmesine yardım edecektir.
7. Bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı'nın ilk oturumunda, proje etkinliklerinin bağımsız denetimi ve doğrulanmasında şeffaflığın, etkinliğin ve hesapverilebilirliğin sağlanabilmesi için gerekli yöntem ve işleyişler belirlenecektir.
8. Bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı, onaylı proje etkinliklerinden elde edilen gelirlerin bir kısmının idari işlemlerin masraflarının karşılanmasında ve aynı zamanda iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine özellikle açık olan gelişmekte olan ülkelerin uyum masraflarının karşılanmasında kullanılmasını sağlar.
9. Temiz Kalkınma Düzenegi'ne katılım, Temiz Kalkınma Düzenegi İcra Kurulunca sağlanacak her türlü rehberliğe bağlı olmak kaydıyla, yukarıda 3. Paragrafta sözü geçen etkinlikler ve onaylı salım azaltımlarının elde edilmesi dahil olmak üzere özel ya da kamu kuruluşlarına açık olabilir.
10. 2000 yılından ilk yükümlülük döneminin başlamasına kadar olan dönem boyunca elde edilen onaylı salım azaltımları, ilk yükümlülük dönemindeki yükümlülüklerine

yerine getirilmesine destek sağlamak amacıyla kullanılabilir.

13. MADDE

1. Sözleşmenin en yüksek mercii olan Taraflar Konferansı, bu Protokoldeki Tarafların buluşmasını sağlayacaktır.
2. Bu Protokole taraf olmayan ancak Sözleşmeye katılan Taraflar, bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansının herhangi bir toplantısının oturumlarına gözlemci sıfatıyla yer alabilirler. Taraflar Konferansı, Taraflar Buluşması olarak toplandığında, bu Protokoldeki kararlar yalnızca Protokol Taraflarınca alınacaktır.
3. Taraflar Konferansı, Taraflar Buluşması olarak toplandığında, Sözleşmedeki bir tarafı temsil eden ancak o anda bu Protokole taraf olmayan Taraflar Konferansı Bürosunun bir üyesi bu Protokolde taraflar arasından olan ve onların seçeceği yardımcı bir üye ile yer değiştirecektir.
4. Bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı bu Protokolün yürütülmesini düzenli olarak gözden geçirecek ve etkin yürütmeyi desteklemek için gerekli kararları kendi emri ile alacaktır. Taraflar Buluşması, bu Protokolde kendisine verilen görevlerin yerine getirilmesi kapsamında aşağıdaki işlemleri gerçekleştirecektir:
  - (a) Bu protokolün koşullarına göre mevcut bilgilerin tamamı esas alınarak, Taraflarca bu Protokolün yürütülmesi, Sözleşmenin gerçekleştirilmekte olan amacına doğru kaydedilen ilerleme derecesi ile kümülatif etkileri gibi özellikle çevresel, ekonomik ve sosyal etkileri ve bu protokole göre alınan önlemlerin genel etkilerini değerlendirmek;
  - (b) Sözleşmenin amacı, yürütülmesinde elde edilen deneyim ile bilimsel ve teknolojik bilginin gelişimi ışığında, Sözleşmenin 4. Maddesinin 2(d) paragrafı ve 7. Maddesinin 2. Paragrafında istenen görüşlerle ilgili uygun değerlendirmeler yaparak bu Protokoldeki Tarafların yükümlülüklerini düzenli olarak incelemek ve bu konuda Protokolün yürütülmesine dair düzenli raporları görüşmek ve bir karara varmak;
  - (c) Tarafların farklılık gösteren koşulları, sorumlulukları ve kabiliyetleri ile bu Protokoldeki yükümlülüklerinin her birini dikkate alarak, iklim değişikliği ve etkileri ile ilgili Tarafların kabul ettiği önlemlere dair bilgi alışverişini desteklemek ve sağlamak;
  - (d) İki ya da daha fazla Tarafın talebi üzerine, Tarafların farklılık gösteren koşulları,

sorumlulukları ve kabiliyetleri ile bu protokoldeki yükümlülüklerinin her birini dikkate alarak, iklim değışikliği ve etkileri ile ilgili Tarafların kabul ettiği önlemlerin koordinasyonunu sağlamak;

(e) Taraflar Konferansı'nın ilgili kararlarını göz önünde tutarak ve bu Protokolün şartları ve Sözleşmenin amacına uygun olarak, Bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansınca bu Protokolün etkin yürütülmesine dair mutabık kalınacak karşılaştırmalı yöntemlerin geliştirilmesini ve periyodik tasfiyesini desteklemek ve bu konuda rehberlik yapmak;

(f) Bu Protokolün yürütülmesi için gerekli herhangi bir konuda önerilerde bulunmak;

(g) 11. Maddenin 2. Paragrafına göre ek mali kaynakları harekete geçirmeye çalışmak;

(h) Bu Protokolün yürütülmesi için gerekli olduğu kabul edilen yardımcı organları teşkil etmek;

(i) Uygun görüldüğünde, yetkili uluslararası örgütler, hükümetlerarası ve sivil toplum kuruluşlarının hizmetleri ve işbirliğini, ayrıca bunların sağladığı bilgileri kullanmak ve araştırmak;

(j) Bu Protokolün yürütülmesinde ihtiyaç duyulabilen diğer işlevleri gerçekleştirmek ve Taraflar Konferansı kararı sonucunda ortaya çıkan bir konuyu değerlendirmek.

5. Sözleşme gereğince uygulanan mali işlemler ve Taraflar Konferansı'nın prosedür kuralları bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansının oybirliği ile başka bir karar vermesi durumu hariç bu Protokolde, gerekli değışiklikler yapılmış olarak uygulanacaktır.
6. Bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansının ilk oturumu, bu Protokolün yürürlüğe girme tarihinden sonra planlanan Taraflar Konferansının ilk oturumu ile birlikte Sekreteryaya tarafından toplanacaktır. Bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansının daha sonraki olağan oturumları her yıl ve bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansınca başka türlü karar alınmadıkça Taraflar Konferansı'nın olağan oturumları ile birlikte yapılacaktır.
7. Bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansının olağanüstü oturumları, Tarafların en az üçte birinin desteklemesi ve Sekreteryaya tarafından bu talebin Taraflara 6 ay içinde bildirilmesi şartıyla, bir Tarafın yazılı talebi

ya da bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansınca gerekli sayılan diğer zamanlarda toplanacaktır.

8. Sözleşmeye taraf olmayan üye ülke ya da gözlemciler gibi, Birleşmiş Milletler, uzman ajansları ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı oturumlarında gözlemci sıfatıyla temsil edilebilirler. Bu protokolün içerdiği hususlarda uzmanlaşmış olan ve bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı oturumunda gözlemci olarak temsil edilme talebini Sekreteryaya bildiren ulusal, uluslararası, kamu ya da sivil toplum kuruluşları ya da ajanslarından biri, mevcut taraflardan an az üçte birinin itirazı olmadığı sürece oturuma kabul edilebilirler. Gözlemcilerin kabulü ve katılımı yukarıdaki 5. Paragrafta atıfta bulunulduğu şekliyle prosedür kurallarına tabi olacaktır.

14. MADDE

1. Sözleşmenin 8. Maddesince oluşturulan Sekreteryaya, bu Protokolün Sekreteryası olarak hizmet verecektir.
2. Sekreteryanın işlevlerine dair Sözleşmenin 8. Maddesinin 2. Paragrafı ve Sekreteryanın işlevsel kılmak için yapılan düzenlemelere dair Sözleşmenin 8. Maddesinin 3. Paragrafı, gerekli değişiklikler yapılmış olarak bu Protokole uygulanacaktır.

15. MADDE

1. Sözleşmenin 9. ve 10. Maddeleri gereği kurulan Bilimsel ve Teknik Danışma Yardımcı Organı ve Yürütme Yardımcı Organı, sırasıyla bu Protokolün Bilimsel ve Teknik Danışma Yardımcı Organı ve Yürütme Yardımcı Organı olarak hizmet verecektir. Sözleşmede bu iki grubun işlevselliğine dair şartlar gerekli değişiklikler yapılmış olarak bu Protokole uygulanacaktır. Bu Protokoldeki Bilimsel ve Teknik Tavsiye Danışma Yardımcı Organı ile Yürütme Yardımcı Organı toplantılarının oturumları, sırasıyla Sözleşmenin Bilimsel ve Teknik Danışma Yardımcı Organı ile Yürütme Yardımcı Organı toplantıları ile birlikte yapılacaktır.
2. Bu Protokole taraf olmayan ancak Sözleşmeye katılan Taraflar, yardımcı organların herhangi bir oturum işlemlerine gözlemci olarak katılabilirler. Yardımcı organlar, bu Protokoldeki yardımcı organlar olarak hizmet verdiğinde bu Protokoldeki kararlar yalnızca bu Protokole katılan Taraflarca alınacaktır.

**Ek-B'deki Taraflar
3. Maddedeki
yükümlülüklerini
yerine getirmek
amacıyla salım
ticaretine
katılabilirler...**

3. Sözleşmenin 9. ve 10. Maddeleri gereğince kurulan yardımcı organlar bu Protokolle ilgili konularda işlevlerini yerine getirdiklerinde, Sözleşmedeki bir tarafı temsil eden ancak o anda bu Protokole taraf olmamış, yardımcı organlar bürosundan herhangi bir üye bu Protokoldeki Taraflar arasından ve bunların seçeceği ilave bir üye ile yer değiştirecektir.

16. MADDE

Bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı, Taraflar Konferansı'nın almış olduğu ilgili kararlar ışığında Sözleşmenin 13. Maddesinde atıfta bulunulan çoktarafli danışma süreci, mümkün olduğunda hemen uygun şekilde değiştirecek ve bu Protokole yapılan başvuruyu değerlendirecektir. Bu Protokole uygulanabilen çoktarafli herhangi bir danışma süreç, 18. Maddeye göre oluşturulan işleyiş ve düzenekleri önyargısız olarak işletecektir.

17. MADDE

Taraflar Konferansı özellikle salım ticareti ile ilgili doğrulama, bildirme ve yükümlülüğe dair ilgili esasları, usulleri, kuralları ve tüzükleri tanımlayacaktır. Ek-B'deki Taraflar 3. Maddedeki yükümlülüklerini yerine getirmek amacıyla salım ticaretine katılabilirler. Böyle bir ticaret, o maddedeki sayısallaştırılan salım sınırlandırması ve azaltım yükümlülüklerini karşılamak için olan ülke içi etkinlikleri tamamlayıcı olacaktır.

18. MADDE

Bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansı; sebep, tip, derece ve uygunsuzluk sıklığını dikkate alarak sonuçları gösteren listelerin geliştirilmesi vasıtasıyla, bu protokolün şartlarıyla uyumsuzluk gösteren olguları saptamak ve ifade etmek için uygun ve etkin prosedür ve mekanizmaları ilk oturumunda onaylayacaktır. Bu maddedeki bağlayıcı sonuçların gerektirdiği prosedür ve mekanizmalar bu protokole yapılan bir değişikliklikle kabul edilecektir.

19. MADDE

Tartışmaların halledilmesine ilişkin Sözleşmenin 14. Maddesindeki şartlar, bu protokole gerekli değişiklikler yapılmış olarak uygulanacaktır.

20. MADDE

1. Taraflardan biri bu Protokolle ilgili bir değişiklik önerisinde bulunabilir.
2. Bu Protokole dair değişiklikler bu Protokolün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansının olağan oturumunda kabul edilecektir. Bu Protokole dair önerilen değişiklik metni, kabulü için önerilen toplantı tarihinden en az 6 ay önce Sekreteryaya tarafından Taraflara bildirilecektir. Sekreteryaya ayrıca Sözleşmeye imza koyanlara, Taraf olanlara ve bilgi için Depoziter'e önerilen düzeltme metnini gönderecektir.
3. Taraflar oybirliği ile bu Protokole dair önerilen düzeltme hususunda bir anlaşmaya varmak için her türlü çabayı harcayacaklardır. Oybirliğine ilişkin tüm çabalar boşa çıkarsa ve bir anlaşmaya varılamazsa, son çare olarak öneri toplantıda bulunan ve oy kullanan Tarafların dörtte üçünün çoğunluk oyu ile kabul edilecektir. Kabul edilen değişiklikler Sekreteryaya tarafından Tarafların tamamının kabul etmesi için Depoziter'e dağıtılmak üzere iletilecektir.
4. Değişiklikle ilgili kabul belgeleri Depoziter'e tevdi edilecektir. Yukarıdaki 3. Paragrafa göre kabul edilen bir değişiklik, bu Protokoldeki Tarafların en az dörtte üçü tarafından kabul edildiğine dair belgelerin Depoziter tarafından alınma tarihinden itibaren doksanınıcı günde kabul eden Taraflar için yürürlüğe girecektir.
5. Diğer bir Taraf için bu değişiklik, söz konusu değişiklik kabul belgesinin o Tarafça Depoziter'e tevdi tarihinden itibaren doksanınıcı günde yürürlüğe girecektir.

21. MADDE

1. Bu Protokolün ekleri onun tamamlayıcı bir kısmı olup, başka türlü açık bir şekilde şart koşulmadıkça bu Protokole yapılan bir atıf aynı zamanda onun herhangi bir ekine de atıf yapıldığı anlamına gelecektir. Bu Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra kabul edilen bir Ek; bilimsel, teknik, prosedüre ait ya da idari özellik taşıyan ve açıklayıcı mahiyette olan listeler, formlar ya da diğer bir materyalle sınırlı olacaktır.
2. Taraflardan biri bu Protokolün eklerine ilişkin önerilerde bulunabilir ve bu Protokolün ekleri için değişiklikler önerebilir.
3. Bu protokolün ekleri ve bu protokolün eklerine dair değişiklikler bu Protokol'ün Taraflar Buluşması olarak gerçekleştirilen Taraflar Konferansının olağan oturumunda kabul edilecektir. Önerilen ek ya da eke yapılacak değişiklik metni, kabul için önerilen

toplantı tarihinden en az 6 ay önce Sekreteryaya tarafından Taraflara bildirilecektir. Sekreteryaya ayrıca, önerilen ek ya da eke yapılacak değişiklik metnini Sözleşmeye katılan Taraflara ve imza koyanlara, bilgi için de Depoziter'e bildirecektir.

4. Taraflar, önerilen yeni bir ek ya da eke yapılacak değişiklik hususunda oybirliği ile bir anlaşmaya varmak için her türlü çabayı sarf edecektir. Şayet tüm gayretler boşa çıkarsa ve anlaşmaya varılamazsa ek ya da eke yapılacak değişiklik son çare olarak toplantıda bulunan ve oy kullanan Tarafların dörtte üçünün çoğunluk oyu ile kabul edilecektir. Kabul edilen ek ya da eke yapılan düzeltme, Sekreteryaya tarafından Depoziter'e tüm Tarafların kabulleri için dağıtılmak üzere iletilecektir.
5. Yukarıdaki 3. ve 4. Paragraflara göre kabul edilmiş olan Ek-A ya da Ek-B'nin dışındaki diğer ek ya da eke ait düzeltme, ek ya da eke ait düzeltmenin kabul edilmediğinin zamanında yazılı olarak Depoziter'e bildiren Taraflar dışında, ek ya da eke ait düzeltmeyi kabul eden Taraflara Depoziter tarafından iletirme tarihinden altı ay sonra bu protokole katılan Tarafların hepsi için yürürlüğe girecektir. Ek ya da eke ait düzeltme, kabul etmediğine dair bildirimini geri çeken Taraflar için, bu bildirim Depoziter tarafından alınış tarihinden sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girecektir.
6. Ek ya da eke ait düzeltmenin kabulü bu Protokole dair bir değişiklik içerirse, bu ek ya da eke ait düzeltme bu Protokole ilişkin değişikliğin yürürlüğe girdiği zamana kadar geçerli olmayacaktır.
7. Bu Protokoldeki Ek-A ve Ek-B'ye ilişkin değişiklik, yalnızca ilgili Tarafın yazılı muvafakatı ile kabul edilmiş olması şartıyla, içeriği 20. Maddede belirlenen prosedüre göre kabul edilecek ve yürürlüğe girecektir.

22. MADDE

1. Taraflardan her birinin aşağıdaki 2. Maddede özellikleri belirtilenler dışında bir oy hakkı vardır.
2. Yetkili oldukları hususlarda, bölgesel ekonomik entegrasyon örgütleri bu Protokole Taraf olan kendi üyelerinin sayısına eşit miktarda oy kullanma hakkına sahip olacaklardır. Böyle bir örgüt, kendisine üye ülkelerden biri kendi hakkını kullanmak isterse o ülke adına oy kullanma hakkı olmayacaktır ve tersi durum da söz konusudur.

23. MADDE

Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği bu Protokolün Depoziter'i olacaktır.

24. MADDE

1. Bu Protokol imzaya açılacaktır ve Sözleşmeye taraf olan ülkeler ve bölgesel ekonomik entegrasyon örgütlerince onay, kabul ya da uygun bulmaya tabi olacaktır. New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde 16 Mart 1998'den 15 Mart 1999'a kadar imzaya açık kalacaktır. Bu Protokol imzaya kapandığı günden itibaren bir ülkenin bu Protokole katılımına açıktır. Onay, kabul, uygun bulma ya da katılım belgeleri Depoziter'e tevdi edilecektir.
2. Üye ülkelerinden biri Taraf olmadan bu Protokolde taraf haline gelen bir bölgesel ekonomik entegrasyon örgütü bu Protokoldeki tüm yükümlülüklerle bağlı olacaktır. Bu örgütlerin bir ya da daha fazla üye ülkesinin bu Protokole taraf olması durumunda, örgüt ve üye ülkesi bu protokoldeki yükümlülüklerin yerine getirilmesi konusunda kendi sorumluluklarına göre karar verecektir. Böyle durumlarda, örgüt ya da üye ülkelere bu Protokoldeki haklarını aynı zamanda kullanma hakkı verilmeyecektir.
3. Taraf olma, kabul, onay ya da katılım belgelerinde, bölgesel ekonomik entegrasyon örgütü bu Protokolce yürütülen hususlara göre kendi yeterlilik derecesini açıklayacaktır. Bu örgütler ayrıca, yeterlilik derecelerinde sonradan meydana gelen bir değişikliği Depoziter'e daha sonra Tarafları bilgilendirmek üzere bildirecektir.

25. MADDE

1. Bu Protokol, Ek-I Taraflarının 1990 yılı toplam karbondioksit salımlarının en az % 55'ini oluşturan Ek-I Tarafları dahil olmak üzere, Sözleşmedeki 55 Taraftan daha az olmamak üzere onay, kabul, uygun bulma ya da katılım belgelerini Depoziter'e tevdi ettikleri tarihten sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girecektir.
2. Bu maddenin amaçları doğrultusunda, "Ek-I'deki Tarafların 1990 yılı toplam karbondioksit salımları" Sözleşmesinin 12. Maddesine göre yapılan ilk ulusal bildirimlerinde Ek-I'deki Taraflarca bu protokolün kabul tarihinde ya da daha önce bildirilen miktar anlamına gelmektedir.
3. Bu protokolü onaylayan, kabul eden ya da uygun bulan ya da yürürlüğe girdikten sonra 1. Paragrafta sınırları belirlenen şartlara göre, bu protokole uyan her bir ülke ya da bölgesel ekonomik entegrasyon örgütü için, bu protokol onaylama, kabul, uygun bulma ya da katılım belgesinin tevdi tarihini izleyen doksanıncı günde yürürlüğe girecektir.
4. Bu maddenin amacı açısından, bölgesel ekonomik entegrasyon örgütü tarafından

tevdî edilen bir belge, örgüte üye ülkelerce tevdî edilenlere ek olarak sayılmayacaktır.

26. MADDE

Bu Protokole hiçbir çekince konulamaz.

27. MADDE

1. Bu Protokol bir Taraf için yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç yıl sonra herhangi bir zamanda, ilgili taraf Depoziter'e yazılı bir bildirim sunarak bu Protokolden çekilebilir.
2. Böyle bir geri çekilme, çekilme bildiriminin Depoziter tarafından alınma tarihinden bir yıl geçtikten sonra ya da çekilme bildiriminde belirtilebileceği şekilde daha sonraki bir tarihte etkin olacaktır.
3. Sözleşmeden çekilen bir Taraf bu Protokolden de çekilmiş olarak kabul edilecektir.

28. MADDE

Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri aynı derecede güvenilir olan bu protokolün aslı Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'nde kalacaktır.

Bu protokol, belirtilen tarihlerde bu protokolda eklice imzaları olan, tatbika tam yetkili, imza sahiplerinin huzurunda,

Bin dokuz yüz doksan yedi yılının Aralık ayının on birinci günü Kyoto'da yapıldı.

EK-A

Sera Gazları

Karbondiyoksit (CO ₂)	Metan(CH ₄)
Nitroz Oksit(N ₂ O)	Hidroflorokarbonlar (HFCs)
Perfluorokarbonlar (PFCs)	Kükürt heksaflorür (SF ₆)

Sektörler/Kaynak Kategorileri

Enerji

Yakıt Yanması

- Enerji endüstrileri
- İmalat endüstrileri ve inşaat
- Ulaşım
- Diğer sektörler
- Diğerleri

Yakıtlardan kaynaklanan kaçak salım

- Katı yakıtlar
- Petrol ve doğal gaz
- Diğerleri

Endüstriyel işlemler

- Mineral ürünler
- Kimyasal ürünler
- Metal üretimi

Diğer üretimler

- Halokarbonlar ve kükürt heksaflorürlerin üretimi
- Halokarbonlar ve kükürt heksaflorürlerin tüketimi
- Diğerleri

Çözücü ve diğer ürün kullanımı

Tarım

- Bağırsak fermantasyonu
- Çiftlik gübresi yönetimi
- Çeltik yetiştiriciliği
- Tarımsal topraklar
- Savanaların düzenli bir şekilde yakılması
- Tarımsal kalıntıların tarlada yakılması
- Diğerleri

Atık

- Katı atıkların arazide depolanması
- Atık su arıtımı
- Atık yakma

Diğerleri

EK-B

Taraf

**Sayıllaştırılan salım sınırlama ya da
azaltım yükümlülüğü (Temel yıl ya da
dönemin yüzdesi olarak)**

Avustralya	108
Avusturya	92
Belçika	92
Bulgaristan*	92
Kanada	94
Hırvatistan*	95
Çek Cumhuriyeti	92
Danimarka	92
Estonya*	92
Avrupa Topluluğu	92
Finlandiya	92
Fransa	92
Almanya	92
Yunanistan	92
Macaristan*	94
İzlanda	110
İrlanda	92
İtalya	92
Japonya	94
Latvia*	92
Liechtenstein	92
Litvanya*	92
Lüksemburg	92
Monako	92
Hollanda	92
Yeni Zelanda	100

Norveç	101
Taraf	Sayıllaştırılan salım sınırlama ya da azaltım yükümlülüğü (Temel yıl ya da dönemin yüzdesi olarak)
Polonya*	94
Portekiz	92
Romanya*	92
Rusya Federasyonu	100
Slovakya*	92
Slovenya*	92
İspanya	92
İsveç	92
İsviçre	92
Ukrayna*	100
Büyük Britanya Birleşik Krallığı ve Kuzey İrlanda	92
Amerika Birleşik Devletleri	93

*Piyasa ekonomisine geçiş sürecinde olan ülkeler.

TEMEL BİLGİLER

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin kurumları ve temel işlevleri (İklime Özen Göstermek, 2004)

Kurum	Temel İşlevi
Taraflar Konferansı (COP)	Sözleşme çerçevesindeki en üst karar organıdır. Her yıl toplanarak Sözleşme'nin uygulanmasını değerlendirir, Sözleşme kurallarını daha ileriye taşıyacak kararlar alır ve önemli yeni yükümlülüklerle yönelik görüşmeleri yürütür. İki yardımcı organ ise COP hazırlıklarını yürütmek amacıyla yılda en az iki kez toplanır.
Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı (SBSTA)	Bilim, teknoloji ve yöntemle ilgili konularda COP için danışmanlık görevini yürütür. Ülke bildirimleri ve salım envanteri standartlarının geliştirilmesine yönelik yönlendirmeleri yapmak da yine bu organın görevidir.
Yürütme Yardımcı Organı (SBI)	Sözleşme'nin uygulanmasına ilişkin değerlendirme ve inceleme çalışmalarına yardımcı olur. Ayrıca finansal ve idari işlerle de ilgilenir.
Sekretarya	Uluslararası kamu görevlilerinden oluşur. Başta COP, yardımcı organlar ve bunların büroları olmak üzere iklim değişikliği sürecinde görev yapan bütün kurumları desteklemek amacıyla Sözleşme organlarının toplantılarına ilişkin pratik düzenlemeleri yapar, Tarafların yükümlülüklerini yerine getirmelerinde yardımcı olur, veri ve bilgi toplayıp dağıtır ve ilgili diğer uluslararası kuruluşlarla görüşmelerde bulunur.
Küresel Çevre Fonu (GEF)(özerk kurum)	GEF, 1991 yılında, çevreyle ilgili olarak küresel yararlar sağlayacak projeler için gelişmekte olan ülkelere finansman sağlanması amacıyla uygulayıcı kuruluşlar olarak Dünya Bankası, UNEP ve UNDP tarafından kurulmuştur. Bu kapsamda sadece iklim değişikliğiyle ilgili projeler değil, aynı zamanda biyolojik çeşitlilik, ozon tabakasının korunması ve uluslararası sularla ilgili projeler de desteklenmektedir. GEF halen Sözleşme'nin mali düzeneklerini işletmektedir. Bu çerçevede, gelişmekte olan ülkelere hibe ya da kredi biçiminde kaynak aktarılmaktadır. COP, iklim değişikliği politikaları, program öncelikleri ve finansmandan yararlandırma ölçütleri ile ilgili konularda GEF için sürekli rehberlik sağlarken, GEF de iklim değişikliği alanındaki çalışmalarını her yıl düzenli olarak COP toplantılarında sunar.
Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)(özerk kurum)	İklim değişikliği konularında yaşamsal önemde bir bilgi kaynağıdır. IPCC beş yıl ara ile iklim değişikliği biliminin durumu ile ilgili kapsamlı ilerleme raporları yayınlar. Bu raporlardan sonuncusu (TAR) 2001 yılında yayınlanmıştır. IPCC ayrıca, COP ya da SBSTA tarafından yöneltilecek talepler üzerine belirli konularda Özel Raporlar ya da Teknik Değerlendirmeler hazırlar. Panelin metodoloji alanındaki çalışmaları, Tarafların sera gazı envanterlerinin oluşturulması için ortak rehberler hazırlanmasında önemli bir rol oynamıştır.

Kyoto Protokolü'nün organları

Adı	Görevi	Süreç
TKD İcra Kurulu (CDM-EB)	Temiz Kalkınma Düzenegi projelerinin işleyişinden sorumludur.	2001-COP7'de oluşturuldu.
6. Madde Danışma Komitesi (JISC)	Ortak Yürütme (JI) projelerinin işleyişinden sorumludur.	2005-COP11'de oluşturuldu.
Uygunluk Komitesi	Bünyesindeki iki birim aracılığıyla, Taraf ülkelerin Kyoto Protokolü yükümlülüklerinin yerine getirilmesi çalışmalarını izler ve denetler.	2005-COP11'de oluşturuldu.
Kolaylaştırıcılık Birimi	Ülkelerin yükümlülüklerinin zamanında ve tam olarak yerine getirilmesinde yardımcı olur	
Yaptırım Birimi	Yükümlülüklerini yerine getiremeyen ülkelere yönelik uygulanacak yaptırımları belirler	

Kyoto Protokolü'nün Esneklik Düzenekleri

Düzenek Türü	Kyoto Protokolü	Katılan Ülkeler		Geçerli Karbon Birimi	Başlangıç Tarihi
		Yatırımcı (Karbon Alıcı)	Evsahibi (Karbon Satıcı)		
Temiz Kalkınma Düzenegi (TKD/CDM)	12. Madde	Ek-B Ülkeleri (OECD ülkeleri)	Ek-I Dışı Ülkeler (Gelişmekte olan Ülkeler)	Onaylı Salım Azaltımı (CER)	2001
Ortak Yürütme (OY/JI)	6. Madde	Ek-B Ülkeleri (OECD ülkeleri)	Ek-B Ülkeleri (Orta ve Doğu Avrupa'daki 11 Eski Doğu Bloku ülkesi ile Rusya ve Ukrayna)	Salım Azaltım Birimi (ERU)	2005
Salım Ticareti (ST/ET)	17. Madde	Ek-B Ülkeleri		Ayrılmış Miktar Birimi (AAU)	2007

Sözleşme ve Protokol Arasındaki Temel Farklılıklar

Sözleşme	Protokol
- Ek-I Taraflarının 2000 yılında sera gazlarının salımlarının 1990 yılı düzeyine indirmesi hedefi, sadece iyi niyet düzeyinde.	- Ek-I Tarafları, 1. Dönem için (2008-2012) somut sayısal hedefler alıyor.
- Yaptırım gücü zayıf.	- Hedeflere ulaşılamaması halinde, sonraki dönemler için geçerli olacak ağır yaptırımlar söz konusu.
- Esneklik kuralları (hesaplamalar için geçerli olacak temel yılı belirlenmesi) sadece belli ülkeler (Piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki ülkeler) için geçerli.	- Gerekli hazırlıkları tamamlayan tüm Taraflar, esneklik düzeneklerine (Ortak Yürütme (JI), Temiz Kalkınma Düzenegi (CDM), Salım Ticareti(ST)) katılabilir.
- Ülkeler arası ayırım için tek kriter; OECD üyeliği ve gelişmişlik derecesi.	- Her ülke, görüşmeler yoluyla kendisi için farklı bir konum belirleyebilir.
- İklim değişikliği sürecinin temel metni	- 2005 yılından itibaren 2012-sonrası dönem için (süre, yükümlülük oranları, ülkeler) yeni görüşmeler başlayacak, bu amaçla yeni ittifaklar kurulabilecektir.

1990-2005 yılları arasında Türkiye’de iklim değişikliği alanında yürütülen temel çalışmalar

Yıl	Gelişmeler
1991 – 1995	12 adet Hükümetlerarası Görüşme Komitesi (INC) toplantısı yapıldı. BMİDÇS metninde Türkiye’nin adı Ek-I ve EK-II Listelerinde yer aldı.
1992	DMİ Sekretaryasında Ulusal İklim Koordinasyon Grubu (UİKG) “Atmosferin Korunması ve İklim Değişikliği” ve “Enerji ve Teknoloji” Raporları hazırlandı
1993	UİKG – Ulusal İklim Programı hazırlandı
1995	COP1 – FCCC/CP/1995/MISC.5 sayılı belge ile Ek-I Listesinden çıkarılma talebi sunuldu.
1997	COP3 - FCCC/CP/1997/MISC.3 sayılı belge ile Türkiye Durum Raporu sunuldu. COP3 – FCCC/SBI/1997/15 belge ile Azerbaycan ve Pakistan, Türkiye’nin eklerden çıkmasını önerdi.
1998	COP4 – İklim Değişikliği Ulusal Raporu dağıtıldı. COP4 – 15/CP4 sayılı karar ile Türkiye’nin her iki listeden çıkma talebinin değerlendirilmesi sürecinin devam etmesi kararı alındı.
1999	DPT VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyonu oluşturuldu; hazırlanan Komisyon raporu DPT tarafından yayımlandı. COP5 – FCCC/CP/1999/6/Add.1 Türkiye’nin her iki listeden çıkma talebinin değerlendirilmesi sürecinin devam etmesi kararı alındı.
2000	COP6 – Enerji ve Çevre Projesi Tanıtım Etkinliği gerçekleştirildi COP6 – Türkiye’nin sadece Ek-II Listesinden çıkartılması önerisi geliştirildi. Dünya Bankası ESMAP kapsamında “Enerji ve Çevre Süreçlerinde Konular Raporu”nu tamamladı.
2001	Çevre Bakanlığı Sekretaryasında İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu oluşturuldu. COP7 – 26/CP7 nolu karar uyarınca, Türkiye’nin özgün koşulları göz önünde bulundurularak, diğer ülkelerden farklı bir konumda sadece Ek-I Listesinde yer alması kabul edildi.
2002	Çevre Bakanlığı ve UNDP işbirliği içerisinde Ulusal Çevre ve Kalkınma Programı çalışmalara başladı Johannesburg Zirvesi Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Raporu kapsamında İklim Değişikliği Çalışma Grubu oluşturuldu, özel bir bölüm yer aldı; İklim Değişikliği Raporu TTGV tarafından yayımlandı. Türkiye Johannesburg Yenilenebilir Enerji Koalisyonu’na (JREC) katıldı. Dünya Bankası Enerji ve Çevre Raporu kapsamında “Türkiye’de Enerji Sektöründe Seragazı Azaltma Senaryolarının Analizi” çalışması tamamlandı.
2003	Türkiye’nin BMİDÇS’ye katılmasını öngören 4990 sayılı Yasa 21 Ekim 2003 tarih ve 25266 sayılı Resmi Gazete’de yayımlandı. CDM-ANVIMAR Projesi kapsamında proje ortağı Temiz Enerji Vakfı’nın evsahipliğinde bir çalıştay düzenlendi.

1990-2005 yılları arasında Türkiye’de iklim değişikliği alanındaki hükümet düzeyinde yürütülen temel çalışmalar

Yıl	Gelişmeler
2004	<p>İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu’nun yapısı ve işleyişi revize edildi. Teknik Çalışma Komisyonu bünyesinde 8 adet çalışma grubu oluşturuldu.</p> <p>Türkiye, 24 Mayıs 2004 tarihinde BMİDÇS’ye katıldı.</p> <p>Çevre ve Orman Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı European Capacity Building Initiative içerisinde yer almak konusunda görüş bildirdiler.</p> <p>1-3 Eylül 2004 tarihinde Ankara İklim Değişikliği Konferansı düzenlendi. Sözleşme metni ve 2 yayın Türkçe basıldı.</p> <p>İlk Ulusal Bildirim için GEF Kaynaklarına başvuru yapıldı.</p> <p>COP10 – REC Merkez Ofisi’nin kapasite geliştirme yan etkinliği kapsamında Türkiye de yer aldı.</p> <p>COP10 – İlk defa bir özel sektör temsilcisi (Arçelik) bir COP toplantısını izledi.</p>
2005	<p>1. Çevre ve Ormanlık Şurası’nda İklim Değişikliği Alt Komisyonu kuruldu.</p> <p>CDM-SYNERGY Projesi kapsamında “Temiz Kalkınmada İş Fırsatları Çalıştayı” proje ortağı Boğaziçi Üniversitesi’nin esahipliğinde gerçekleştirildi.</p> <p>GEF-SGP, iklim değişikliği alanında TTGV ile işbirliği yaptı.</p> <p>REC Türkiye BMİDÇS 6. Madde (Eğitim, Öğretim ve Kamuoyu Bilinçlendirilmesi) alanında Ulusal Odak Noktası olarak görevlendirildi.</p> <p>İlk Ulusal Bildirim için GEF desteği ile hazırlanmaya başlandı</p> <p>DMI-WMO-ECO; Bölgesel İklim Değişikliği PRECIS Eğitimi</p> <p>Cemre – ilk Türkçe iklim değişikliği bülteni, REC Türkiye tarafından yayımlandı</p> <p>COP11 –İlk Ulusal Bildirim çalışmaları ve 6. Madde çalışmaları REC yan etkinliğinde tanıtıldı, REC Türkiye Climate Talk Series Programı’na katıldı, ASAM BMİDÇS COP toplantısına katılan ilk Türk STK, Doç. Dr. Rana İzci (Marmara Üniversitesi) bir COP etkinliğine katılan ilk Türk akademisyen, REC Türkiye COP11 Güncesi’ni 4 sayı yayımladı.</p> <p>“Türkiye’de İklim Değişikliği Politikalarının Tanıtılması” REC Türkiye (yararlanıcı kuruluş), Çevre ve Orman Bakanlığı, Exergia (ortak), IMET (eş finansör) LIFE Projesi olarak kabul edildi.</p>

Karar 26/CP.7 **Sözleşme'nin Ek-II Listesinde Değişiklik**

Taraflar Konferansı

Türkiye'nin Sözleşme'ye katılma yönündeki niyetini *memnuniyetle karşılayarak*,

Sözleşme'nin 4. maddesinin 2. paragrafının (f) fıkrasını *hatırlayarak*,

15/CP.4 numaralı kararı *da hatırlayarak*,

Türkiye'nin yeni talebi doğrultusunda, 5. Taraflar Konferansı ve 6. Taraflar Konferansı'nın ilk oturumunda varılan sonuçları *da hatırlayarak*,¹

Azerbaycan ve Pakistan tarafından Türkiye'nin adının Sözleşme'nin Ek-I ve Ek-II Listelerinden çıkarılması yönündeki değişiklik önerilerini *hatırlayarak*,

FCCC/CP/1997/MISC.3 ve FCCC/CP/2001/11 sayılı belgelerde yer alan bilgileri *dikkate alarak*,

Tarafların, eşitlik temelinde ve ortak fakat farklılaştırılmış sorumlulukları ve ilgili kapasiteleri doğrultusunda, insanlığın bugünkü ve gelecek nesilleri için iklim sistemini koruması gerektiği gerçeğinin *altını çizerek*,

Türkiye tarafından ortaya konulan, özellikle 6. Taraflar Konferansı'nın ilk oturumunda sunulan, adının Sözleşme'nin Ek-II Listesinden çıkartılması yönündeki yeni öneriyi *değerlendirerek*,

1. Türkiye'nin adının çıkarılması yoluyla Ek-II Listesinin değiştirilmesini *kararlaştırır*;
2. Sözleşme'nin Ek-II Listesinde yapılan bu değişikliğin, Sözleşme'nin Eklerinin yürürlüğe girişini tanımlayan Sözleşme'nin 16. maddesinin 3. fıkrası doğrultusundaki işleyişle aynı şekilde yürürlüğe gireceğini *not eder*;
3. Tarafları, Sözleşme'ye taraf olmasından sonra Türkiye'yi diğer Ek-I ülkelerinden farklı bir konuma sokan Türkiye'nin özgün koşullarını dikkate almaya *davet eder*.

8. genel kurul oturumu
9 Kasım 2001

¹ Bakınız FCCC/CP/1999/6, 59.-63 paragraflar ve FCCC/CP/2000/5/Add.1, 83.-85. paragraflar.

Decision 26/CP.7 **Amendment to the list in Annex II to the Convention**

The Conference of the Parties,

Welcoming the intention expressed by Turkey to accede to the Convention,

Recalling Article 4, paragraph 2(f), of the Convention,

Recalling further its decision 15/CP.4,

Recalling also the conclusions of the Conference of the Parties as agreed at its fifth session and the first part of its sixth session, in the light of the new request by Turkey,¹

Recalling also the amendments proposed by Azerbaijan and Pakistan concerning the deletion of the name of Turkey from the lists in Annexes I and II to the Convention,

Taking note of the information contained in documents FCCC/CP/1997/MISC.3 and FCCC/CP/2001/11,

Underlining that Parties should protect the climate system for the benefit of present and future generations of humankind, on the basis of equity and in accordance with their common but differentiated responsibilities and respective capabilities,

Having considered the request put forward by Turkey, in particular the new proposal presented at the first part of the sixth session of the Conference of the Parties, that its name should be deleted from Annex II to the Convention,

1. *Decides* to amend the list in Annex II to the Convention by deleting the name of Turkey;
2. *Notes* that the entry into force of this amendment to the list in Annex II to the Convention shall be subject to the same procedure as that for the entry into force of annexes to the Convention in accordance with Article 16, paragraph 3, of the Convention;
3. *Invites* the Parties to recognize the special circumstances of Turkey, which place Turkey, after becoming a Party, in a situation different from that of other Parties included in Annex I to the Convention.

8th plenary meeting
9 November 2001

¹ See FCCC/CP/1999/6, paras. 59 to 63 and FCCC/CP/2000/5/Add.1, paras. 83 to 85.

